

**R. P. Honorati Fabri, Societatis Jesu Theologi,
Apologeticus Doctrinæ Moralis Eiusdem Societatis**

Fabri, Honoré

Coloniæ Agrippinæ, MDCLXXII

XII. Vniversam doctrinam de Usuris, ex certis principiis, nova methodo
perspicuè & breviter traditur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94565](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94565)

DIALOGUS DUODECIMUS DE VSVRA.

SERIVS advenis, quam credideram, haud dubie, ut instructor ad congressum accederes.

2. PITHANOPH. Parum instructus accedo; hanc quam tibi relinquendam esse putavi; majoris negotii fore quam mihi persueram, illa omnia paulò diffundit, digerere, ac describere, quae in aliis congressibus doctis, quae ut mihi summo per te placent, quem scilicet ad inmensas difficultates & curis liberarunt, ita forte nonnullis magis arriderent, si alios etiam auctores adduxisses; nempe eos dumtaxat citasse, saltem ut plurimum vitulos, qui sunt tua familia; quod in fallor, aliquid invidet conciliat, quam vetus praeteritum hoc tempore fugere debent.

3. ANTIM. Haud ingratum accidit, quod pro tua humanitate suggeris, indolem meam nosti; nullo penitus (ita me Deus amet) in tractanda re literaria, fuge erga hunc, vel illum autorem affectu duorum aequè vetero, modò aequè docti sint, & ut nunc inquam laudem extraneis detraho, ita nullum vitium in domesticis osculor: nunquam illi mihi nocuisse videntur, qui aliorum laudes ferre nequeant, & suorum vitia putidè tuerentur: is sum qui minime ignorem, praestantissimos homines ex omni Italia & classe doctrina morum scripsisse; elenchosque describerem, cum eorum opera palam posuissent, & omnium manibus terantur: nemo tam invidiosus erat, quin minima nostra Societas suos erant habuerit, & etiam nunc habeat, non ultimo fortasse censendos; Quid Toletus, Suarez, Vasquez, Molina, Valentia, Sanchez, in re morali praestiterint; ad hoc, Lessius, Lugo, Reginaldus, Layman, Calaneo, Quid Tannerus, Coninx, Praepositus, Almon, Amicus, Salas, Quid Oviedo, Arriaga, Gualman, Fagundes, Henriquez, Baldellus Dicastillo, de hoc argumento scripserint, nemo opinor, vel in literaria versatus ignorat; scio, à nonnullis suspensum fidei hominibus laudatos auctores flocci fieri, quod quasi doctrinae moralis, non defensores, sed detractores essent; sed huiusmodi nihil moror, nec me facit, sed veritatis & religionis congressum habemus: Itaque tuis votis abundè morem gerendo quidem auctores omnis generis desidero, utinam tot ac tantis citationibus non incommodum facturus sim tibi satis: quamquam ingenue dicam, quod sentio, vel non est generis, aliorum dicta exscribere, libros compilare, & numeris implere paginas; congerere loca, centones conficere; jucundius semper meas augas seorsum exponere, & propriis armis, quam alienis, sed ad rem, mi homo, nam in temporis angustiis, tempus in cassum terere non

4. PITHANOPH. Juverit fortè aliquando haec à te accepisse, & si per otium liceat, de hoc argumento pluribus aliis; nunc verò his omisissis, proposita materia tractanda est, quae est de usura, de qua multi grandes tractatus scripserunt; nonnulli seorsum ex professo; alii conjunctim; cum scilicet alias materias simul discusserint; quid addi à te possit non video.

5. ANTIM. Novam saltem methodum inibo, & ex exactis principiis, cuncta definiam: ab his autem controversiis initium ducam, quae ad usuram pertinent, quae ut melius intelligantur: suppono vel statuo, usuram nihil aliud esse apud Theologos morales, nisi lucrum ex mero mutuo, vel actionem ipsam, quae praedictum lucrum percipitur, seu peccatum ipsum, quod praedictae actioni inest; scio à latinis antiquioribus aliter accipi; sed de nomine non est disputandum; definitionem nominis esse puta, in qua habes, quid hoc nomine intelligam, & tu ipse intelligere debeas, quotiescumque hoc vocabulum à me prolatum audies.

6. PITHANOPH. Indeni fallor maximam disputationum partem rescinderent, quotquot de re literaria scribunt, si quaestiones & controversias de vocibus omitterent; nihil tamen inde laudis eruditibus quibusdam scriptoribus detractum velim, qui literarias & anacriticas huiusmodi dissertationes, etiam fusè prosequuntur; perferuntur antiquorum Autorum volumina, & multa congerunt ad eruditionem, idque non sine maxima laude, quam reverà illis ut dixi, detractam nolim, quamquam, si meam indolem consulas, res ipsas longè scire malim, quam voces, & pluris facio Herum, quàm incipium; voces enim, ut tutescis, tebus serviunt; Indolem meam appello; laudine, an vitio veritas, perinde est; quisque suos patitur manes; ut suum cuique sensum relinquo liberum, ita meum probo, ac mihi liberum vendico.

7. ANTIM. Ut Ingenue mentem tuam aperis, ita haud malè accipio; & quia novi genium tuum, ab iis quaestionibus abstinebo, quae plurimum quidem eruditionis, minus tamen solidae & catholicae veritatis praefertunt; ne ab hoc argumento, quod discutendum suscepi, vel minimum discedam, nostras Salmasii exempli loco esse potest, qui multa de usura scripsit ad eruditionem, ut vocant, & nescio quam antiquioris literaturae ostentationem, castigat vocabula, emendat sententias, sensus indagat, particulas mutat, at quod sanè doleo, in re ipsa, errat turpissimè, sed quid amabo ab Heterodoxo, nisi Heterodoxa expectares? quid Calvinista, nisi haereses? Caroli Molinæ Simiam egit, cuius tamen librum de usura, nunquam se legisse profiteretur. Contra Salmasium nonnulli egregie scripserunt; sed praeteris nunquàm satis laudari poterit noster Gibalinus, qui hoc argumentum penitus exhaustit grandi volumine, quod de usuris & fenore nuper edidit; opus sanè, meo saltem

saltem iudicio, in quo ad rerum copiam, styli nitorem, eruditionis pretium, doctrinae laudem, Theologiae maiestatem, doctrinae soliditatem, scriptoris diligentiam, nihil prorsus desideres.

8. PITHANOPH. Mihi gratulor; licet enim magna illa volumina non ita mihi placeant, illud tamen summopere mihi placuit; & ut liberè dicam, hunc fere unum legi, ut me ad hunc congressum, in quo de usura te acturum esse dixeras compararem; sed perge quaeso; nec enim Catholici disputant, an usura peccatum sit, quod sacris literis traditum fuit, multorum conciliorum decretis & canonibus firmatum, & Pontificiis constitutionibus confirmatum; sed quaeso vellem obiter saltem indicares aliquam demonstrationem, qua penitus conficias, usuram peccatum esse.

9. ANTIM. Quid aliud tibi dicerem, nisi quod centies dictum & scriptum fuit; quisquis lucrum per usuram percipit, ex re non sua percipit; sed hoc iniustum est; usuram igitur iniustam esse constat: minor ni fallor est evidens; res enim quaelibet ei dumtaxat fructificat, cuius est; Major patet ex ipsa definitione, in qua dicitur usura lucrum ex mutuo, id est ex pecunia mutuata, quae facto mutuo, non est mutuantis; quia transfertur ejus dominium in mutuatarium; sic enim liceat appellare; nisi haec sit demonstratio, nullam unquam demonstrationem novi.

10. PITHAN. Riden Antime? & hoc pro demonstratione venditas? quam haud dubiè multi negabunt, immo centies audivi negantes, divino mandato & ecclesiasticis decretis contentos.

11. ANTIM. Sed quaeso, proba sis, an sit demonstratio; quid tandem negas ex praemissis, an fortè illud quod secundo loco adductum est, iniustum scilicet esse fructus & lucrum ex re non sua, sed aliena percipere; Quis amabò hoc neget, quasi verò ex fundo alieno fructus à Domino minime concessos jure percipias.

12. PITHAN. Quid ni dicam, mutuatarium ultro illos fructus & lucrum concedere.

13. ANTIM. Ultro inquis; immo invitus; vellet enim ab onere huiusmodi & pacto immunis esse; & quis ferat, Dominum fundi pacto adigi ab alio, quo hic fundi fructus percipiat? quid amabò iniustum, nisi hoc iniustum est?

14. PITHAN. Do, ut Des, hoc beneficio te mihi obstringo, ut vel inde obstrictus aliquid rependas.

15. ANTIM. Das ut Dem, v. g. das centum, ut centum deinde reddam; cur enim plus redderem; quam dederas? & quasi verò centum illa, quae à te accepi pariant obligationem plura reddendi; illud autem, quod subnectis, me tibi hoc beneficio manere obstrictum, vel ad gratitudinem, vel ad iustitiam spectat; si primum, saltem extra chorum; si quid enim grati animi ergo tibi tependam, jam usura non est, quae est lucrum ex mero mutuo, tanquam debitum ex pacto & iustitia; si verò alterum, ex iustitia, & vi mutui, in beneficium meum vertentis, teneor tantum reddere centum.

16. PITHAN. Eximere mutuatarium urgenti necessitati & inopia; tibi fortè exiguum aliquid videtur, non verò pretio aestimabile.

17. ANTIM. Immo magnum quid mihi semper visum est; sed quaeso te, per quid eximitur mutuatarius praedictis angustis; per summam, inquires, mutuum acceptam; rectè igitur illa summa mutuo data

pretio aestimanda est, aequali scilicet alteri summae, quae deinde redditur; unde restat perfecta adaequatio, vel aequalitas, quam iustitia praesci-
bit.

18. PITHAN. Duo sunt, quae beneficii loco ponenda esse videntur primum est, quod dominum pecuniae mutuatario conceditur; alterum verò, quod ejusdem usus; nempe duo sunt valde distincta.

19. ANTIM. Pecunia ipso usu consumitur, seu distrahitur, ac proinde liber, plenus & independens illius usus est actus, vel exercitium domini; quod nemò in mutuo jure negaverit; quia revera transfertur dominium; nec res ab usu pretio distinguenda est; nec emitur res uno pretio, & illius usus alteri; nisi enim mutuatarius pecunia uti possit, nullum inde beneficium percipit; igitur in eo beneficium positum est, quod mutuantis non modò pecuniam tradat mutuatario, sed illius usum liberum eodem permittat; alioquin ratio mutui abest, & est merum depositum; cum igitur pro pecunia ad usum accepta, mutuatarius, tantumdem creditori deinde restituat, iusta est & adaequata satisfactio; & si mutuatarius pecuniam cum usu libero accepit, eandem prius cum usu libero refundit.

20. PITHAN. Sed privar se creditor dominio & usu suae pecuniae & se ad id obligat, quod revera pretio aestimabile est; quid ni ergo pro ea privatione obligatione aliquid exigit?

21. ANTIM. Exigit haud dubiè, scilicet integram sortem; nec privatio illa melius compensari potest, quam per totum id, cuius est privatio; accedit, quod illa privatio duobus modis considerari potest; primo quo ad dominium pecuniae; secundo quo ad usum; quod privetur creditor dominio suae pecuniae compensatur, vel adaequatur per obligationem, quam mutuatarius adstringitur, refundendi scilicet aequalem summam, ac proinde restituendi creditorem in pristinum dominium; secundo consideratur illa privatio, quo ad usum pecuniae; & hic, vel est ad lucrum, vel ad damnum emergens vitandum, vel ad meram distractionem pecuniae; si est ad lucrum, intentum scilicet, ac solutum, vel ad damnum certum fugendum; negare non aumus, quin aliquid pro rata, integram sortem accipi possit, non quidem ratione mutui sed ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, de quo infra, si fortè interroges; nempe hi duo tituli percipiendi lucrum legitimi vulgo contentur, quod si unus pecuniae ad meram pecuniae distractionem futurus erat, nihil sanè creditor ratione illius usus impeditur referre debet; immo illa privatio fecit, ne pecunia distracta fuerit, quod sanè in commodum creditore vertitur.

22. PITHAN. An forte negabis jucundum & gratum fore, possidere & apud se habere pecuniam, ad omnem eventum paratam, qua tamen creditore privati?

23. ANTIM. Pecunia, quam citra usum possideas, bonum dici nequit; nec enim per se bona est; immo semper alicui periculo subjacet, ne tibi pereat; hinc multis solenne est, pecuniam alteri custodiendum committere; at ubi pecuniam mutuam dedisti, si fortè pereat, non tibi perit, sed mutuatario, qui semper illam refundere tenetur ac restituere creditori; inde igitur creditor potius, quam mutuatarius obstrictus manet.

24. PITHAN. Memini, legis apud quemdam autorem (nomen excidit) peregrinam rationem, propter quam creditor ob privationem mutuae pecuniae ad lucrum referre potest; quia, inquit, cum privatus

voluntatem temporis finiti, & lucrum, quod inde acquiritur sit in æternum, infinitum ad finitum nullum esse proportionem; igitur quantumvis parum lucrum sit, postea compensationem superat.

23. *ASTIM.* hæc ratio, ni fallor, plus subtilitatis habet, quam veritatis: & nimis probat, ut ajunt; nam compensationem, venditionem ut vocant in vitam æternam, & censum vitalium æquæ militat, nempe, quia re utitur domus per annum, & lucrum ex locazione referet duratione indefinitum; sic vendis functionem emporis, tempore finitam, & pretium in vitam æternam interminatam; idem dico de censu vitalitatis; igitur ubi aliquid est pretio æstimabile, sit die, sit brevis duret, suum illi justum pretium habet, licet ejus dominium diutius permaneat, ut videtur esse in rebus omnibus ipso usu consumptis juxta pretio comparatis; standum igitur in ratione adducta.

24. *PRIMA.* Per temerem liceat, ad dictorum conclusionem, nonnulla saltem delibare exiis, quæ in tractatu Theologica nuper legebam, tract. 6. cap. 3. num. 7. & pecunia, inquis, per se ipsa bona non est, sed tantummodo quatenus ad usum referatur, vel igitur creditor ea usus fuisse, vel servasse in ætate suam, si servasset inutilem, malum reverà ipsi non fuisse, illa per aliquod tempus caruisse; nullo enim bono privatus est; quia pecunia per usum dumtaxat bona redditur; igitur citra usum, bona dici, vel esse non potest; si vero creditor ea usus erat, vel si lucrum, vel cum lucro; si primum, quod ea, per id tempus, privatus fuerit, beneficium potius fuit, quàm detrimentum; nam si remansisset in manibus illius, sine usum, nullum; si vero secundum, negari non potest, quia non lucrum cessans aliquid supra sortem à creditore accipi queat; immo si ea usus erat, ad artem aliquid damnum; quis neget, damnum illud, ubi compensatione resarci potest? fateris quidem non leve beneficium mutuatarii, creditori obdare, nempe uti pecunia per duos annos v. g. cum lucro à commodum bonum censendum est; ac propter mutuatarium ad gratum animum teneri, non quia ex putritia, ut patet, sed titulo gratitudinis. *SECUNDA.* beneficium; non tamen creditor hujusmodi potest vendere potest; si enim venditur, non est beneficium, nec gratia; hinc non potest non mutuatarium adstringere ad quidpiam aliquid ab illa obligatione naturali, ex collatione beneficii nata; alioquin gratia non esset, ac proinde beneficium titulus gratitudinis; præterea Homo ut sociabile & pars ejusdem communitatis, utrumque communetetur & Justitiæ legali subiacet; quæ ad bonum illud publicum spectat; sed beneficium ratio postulat, ut una pars damnum alteri afferat, omni scilicet proprio damno cessante; per hoc titulo, damnum alteri afferre postulat, ut ajunt, ut damnum à me arceam; sed talis titulus repellendæ injuriæ, etiam cū damnum est; sed, ut dixi, per accidens, ac præter intentionem; sic ne caream necessariis, facere possim, ut proximus careat; nec teneor, in hoc casu, caream, sed careat tamen non careo illo lucro, & damnum nullum mihi damnum afferri, nō teneor quia mutuatario proximo, nisi graviore hic necessitate mutuatarii tamen mutuum, gratis omnino mutuatario per mutuum nullum mihi lucrum pereat, damnum accidat, & nullo bono caream; quia per hoc tantum bona ad usum & lucrum; nullum mutuatario damnum afferre debeo, ex quo quid supra sortem, quod nullo jure mihi

debetur; iniquum igitur & injustum est, aliquid ex generatione puri mutui, cum inter homines jure naturæ sociabiles ea charitas esse debeat, quæ unus alteri benefaciens, non habeat jus exigendi quidpiam supra æquale; modò ex collato beneficio nullum damnum eidem accidat, aut lucrum pereat: immo si æquale exigitur, beneficium omnino compensatur; si enim aliquid supra æquale, non ad æquat, sed superat beneficium compensatio; quod sanè justitiæ repugnat, quæ consulit æqualitati: cum igitur actio mutuatarii sit per se merum beneficium, nihil prorsus ex justitia, supra sortem exigi potest; sed grato mutuatarii animo cuncta relinquenda; nulla enim lege, coactiva scilicet, ingratus adstringitur; & verò si aliquid supra sortem mutuatarius exigit, beneficium & gratiæ ratio perit, quod mero mutuo repugnat; licet enim aulicus pro gratia alteri obtinenda, temporali scilicet, ut vocant, & præsciindendo ab omni lege positiva, qua id prohibeatur, pacisci valeat, & inde aliquid lucrum referre, quia illa gratia, qua pollet apud Principem, est aliquid pretio æstimabile, & obtenant gratiam quali mercedis loco habet, & est præmium illius obsequii, quod Principi defert; (in mutuo nihil simile habemus) sic pro labore & industria, præmium meritò exigitur, nempe hæc non est quid per se sterile, ut pecunia, sed fructiferum, & dignus est operarius mercede sua; in mero mutuo nihil tale videmus: tum descendis ad rationem Aristotelis, qui vult illas tantum artes rem suam augendi ferendas esse in Rep. quæ saltem alicui profunt, & nulli per se obfunt; sed ars usuraria, vel feneratoria est ars acquirendi cum damno alterius, ac descendendi ex aliorum paupertate, idque per se, cum per se pecunia nullum fructum ferat: nec est quod aliquis dicat, bonum esse in Rep. si pecunia præsens ad manum sit, licet pro mutuo aliquid solvat; nam reverà non est bonum, sed minus malum, quod ad majus vitandum Resp. nonnunquam tolerat: hæc pauca ex tua Summula delibavi, quæ in hunc locum satis quadrare videntur; & verò, ut dicam quod res est, mihi probè factum satis ac perspicuum esse videtur, in mero mutuo, nihil supra sortem exigi posse, nisi propter lucrum cessans & damnum emergens; ac proinde ratione in collati beneficii, vel privationis pecuniæ, vel concessi illius usus, eam non esse, quæ iustus titulus aliquid supra mutuatam summam ex justitia exigendi nitatur: unum restat, non plenè discussum; utrum scilicet ratione periculi, & suspensæ fidei mutuatarii, quibus creditor suam pecuniam committit, aliquid supra sortem exigere possit.

27. *ANTIM.* Non desunt viri doctissimi qui hoc licet fieri posse asserant, Gibal. lib. 2. cap. 4. art. 1. multos citat, scilicet Joan. Medin. Cordub. Salon. Aragon. Valent. Sa. Molinam, Less. Pet. Navarr. Salas, Castro Pal. Malderum, Roderic. Gabriel. Bonacin. Filiuc. Lugo, Turrian. Dian. Layman quibus accedit Major in 4. d. 15. q. 31. cas. 15. quia subire in gratiam alterius periculum probabile ac notabile, quod scilicet vir prudens jure timere queat, est aliquid pretio æstimabile; quid ni ergo in pactum deduci possit, ut is, qui sortem suam periculo exponit, ratione prædicti periculi, aliquid lucrum referat: pro parte opposita stat Nobilissimus Doctorum Manipulus, quos idem Gibalinus citat; scilicet Sotus, Conrad. Lopez, Tolet, Bannez, Rebell. Palacios, Garcia, Joan. de la Cruz, Guttieri. Reginald. Azor, Menoch. quibus accedunt Navarr. cap. 13. n. 81. Hartman Pistor d. q. 2. n. 48.

n. 48. lib. 1. Laurent. De Rudolp. p. 3. de usur. Leotard. q. 23. n. 17. 27. ubi multos citat & hanc sententiam apud iurisperitos cōmuniter receptam esse testatur.

PITHANOP. Utramque probabilem esse dicerem, saltem per locum extrinsecum; quis enim neget, tam multos Doctores & tanti ponderis, opinionem quampiam probabilem facere? accedit, quod utrimque militantes rationes probabiles, saltem hoc mihi facile persuaserim.

ANTIM. Fateor, rem hanc adeo lubricam esse, ut vix definire audeam, quid tenendum sit; licet enim negare non possim, quin prima illa sit probabilis, vix tamen asserere ausim, esse certò probabilem, tum quia nonnulli gravissimi auctores, ut Ludovicus Lopez à Gibalino citatus, eam reiiciunt, ut improbabilem & periculofam; tum quia iis rationibus confutatur, quibus non satis apte solutiones consentiunt.

28. PITHANOP. Secus evenit ac cogitaram; putabam enim, oppositam esse longè probabiliorem; tum quia illorum à quibus adstruitur major autoritas est; tum quia illa ratio, quam attulisti mihi maxime probabilis esse videtur, nempe quis non videt, exponere suam pecuniam periculo, esse aliquid pretio aestimabile? igitur iustum lucrum inde referri non potest?

ANTIM. Hoc facile dicitur, sed æquè facile negatur; si hoc periculum cum ipso mutuo conjunctum sit; equidem non negarim, ratione periculi, augeri lucrum, quando aliquid est cum periculo conjunctum, cui iustum lucrum competat, licet minus; v. g. defendendo vitam, vel res alicujus, huic actioni suū primum competit, si hoc fiat cum meo periculo, haud dubiè, ratione periculi, majus primum erit; sic vendendo mercem alteri, cum probabili periculo, ne unquam solvat, vel expensas facturum sim, in solutione procuranda, inde carius vendere possum; idem dicendum est de locatione domus, vel alterius rei; supponitur enim, secluso periculo, aliquod lucrum; quod majus erit, si periculum accedat: at verò in mutuo, nihil lucri percipi potest, igitur solum periculum lucrum faceret, quod meo iudicio dici non debet; alioquin quisquis etiā sine ratione, maximo periculo sese exponeret, plurimum mereretur, quod vel dictum ridiculū est.

PITHANOP. Fidejussor exigere potest aliquid propter periculum, cui se exponit, solvendi debitum; idque ratione periculi tantum; idem de assurente dictum sit, sic enim vocemus eum, qui præstat securitatem, igitur ratione solius periculi, lucrum jure percipi potest.

29. ANTIM. Nescis fortè, si fidejussorem obligari vi pacti, ad debitum solvendum, si fortè mutuatarius solvendo non sit; quis autem neget, prædictam obligationem esse pretio aestimabilem, ac proinde pro illa aliquid exigi posse, pacto scilicet ita inito; equidem aliquod periculum supponit, & quod majus erit periculum, majus reverà lucrum exigi potest; non tamen ratio periculi tantummodò habetur, sed obligationis, vel oneris, ad quod fidejussor se obligat, quod reverà suo primum dignum est; scio, nonnullos esse repugnantes quos citat Leotardus n. 30. scilicet Molin. Covarru. Roderic. Franc. Francisc. de Cald. Hering. Heigium, Menoch. quia iniquum fidejussorio ab amicitia nascitur, ut mutuum ab effectu amico; ac proinde neutri merces debetur, longè tamen probabilis est, ac verius, à fidejussore aliquid primum exigi posse; quia reverà illud onus, quod suscipit, suo primum dignum est, ut fatetur ultro Leotardus, à quo multi citantur, ut Barr. Paul. de Castr. Decius Sraeca, Márie. Maur. Barbosa, Navarr. Caroc. Valase. Lupus Scacc.

Ugolin, accedunt Theologi fere omnes D. Thom. Cajetan. Soto Pet. Navarr. Less. Salas, Molfes. Bonacin. Molina, qui multos citat; adde recentiores omnes; verissimè igitur esse arbitror hanc sententiam; idè de assurente dictū esse velim, qui cum sit etiam fidejussor, quid mirum, si pro illo onere, ad quod se obligat, sortem integram, aut merces, vel earum pretium refundendi, si casu aliquo perire contingat, & pro illa obligatione, quam suscipit, iustum lucrum exigere ac percipere potest: at verò in mutuo, eadem ratio non est, in quo, creditori nullum lucrum, supra sortem competit.

30. PITHANOP. Nisi esset periculum, fidejussor nihil exigere posset; igitur exigit ratione periculi.

31. ANTIM. Fidejussor etiam si periculum nullum sit, præter illud commune, cui res omnes humane subjacent, potest, si velit, pacisci de aliquo lucro, pro illo onere, ad quod se obligat; cum enim ad id non teneatur, & sit aliquo molestum, non video, cur de aliqua mercede pacisci jure suo non possit: manet igitur, ratione solius periculi, lucrum exigi non posse.

32. PITHANOP. Negare non poteris in ludo & sponsonibus, solius periculi ratione haberi; unde si quis certus sit, de re, super qua fit sponso, ut amittere non possit, id est, si omne absit periculum, lucrum exigere non potest; saltem ita communi sententia traditur.

33. ANTIM. Titulus, quo lucrum adquire in ludo, vel sponsonibus, est pactum, vi ejus, sub tali conditione, rem suam æmulus mihi cessit, ut & ego illi eadem lege meam æqualem cessi; unde ideo iustum lucrum habeo, quia vici; quid hoc est? quia, vel arte, vel casu, illa conditio posita est, sub qua, illud mihi ultro donabat; intercedit enim mutua donatio, sub tali, aut tali conditione: equidem si certus sum conditiōis illius ponendæ, qua posita, lucrum mihi competit, & hoc nesciat adversarius, facile concesserim, lucrum jure non adquiri; quia error & dolus contra ius causā debet; hoc tamen non facit, ut ratione solius periculi, lucrum exigatur, sed vi cōtractus; id est, vi liberæ donationis, quæ ab incerta conditione dependet; neque in hoc ulla est difficultas; non desunt tamen, qui dicant, si alter spondentium, qui certus est rei, super qua fit sponso, dolo non agat, sed ingenuè moneretur, sibi rem illam certò constare, tunc iustum lucrum percipere posse.

34. PITHANOP. Mirari satis non possum, quomodo neges, molestiam illam, dolorem animi, & mentis agitationem, propter probabile periculum, cui fortè suam creditor expositam esse cognoscit, esse aliquid pretio aestimabile, ac proinde quod in pactum deditur, possit; sic alii labores & injuria compensant solent, quamvis nullum aliud in bonis damnum afferant.

35. ANTIM. Mirari defines, ubi meas rationes audieris; sed primo loco, ad ea, quæ opponis, facile respondeo, molestiam illam alicui compensari tantum, vel ratione injuriæ; ut justitiæ consulatur, sic is, qui alium affecit injuria, jus læsum reparare debet; vel ratione actionis, obsequii, induitrix; nam quæ majori labore, & difficultate sunt, pluris aestimantur; igitur simplex molestia, vel animi agitatio primum, seu mercedem non meretur, nisi conjuncta sit cum alio, quod jam alioquin primum ac mercede dignum est; sic pro alio molestiam pati, mercedem meretur; at in nostro casu, mutuatō nullum primum supra sortem meretur, ut patet; igitur molestia illa & mentis agitatio cum mutuatione conjuncta nullam mercedem meretur.

36. PITHANOP. Per mutuum, proximus sape maxime juvatur, & extremis angustis eximitur; igitur a dolo

bonum igitur si fiat cum periculo, dicitur mutans
exponere se periculo, ut juvet proximum; quis ergo
procedem suam mereri?

quod eadem iam meriti:
 igitur. Mutuo, quo proximus iuratur, be-
 neficium. Mutuo, quod tam in pactum
 deduci non possit, ut ex eo lucrum exigatur; scilicet
 quia, nempe meriti periculum relinquendum est;
 et succedat, iustus periculi metus, fateor, majus esse
 mutuatium, ac proinde magis gratum esse debere
 mutuatium, non tam in pactum deduci debet;
 quia non includitur in mutuo, ut si aliquod lucrū in-
 dequeat, ex mutuo, sed difficiliore exigi censendum
 fuisse, ex mutuo cum majore periculo conjuncto;
 quod diligenter observare velim; sic ex fidejussione
 cum majore periculo conjuncto, majus lucrum exigi-
 tur; quia ipsa fidejussio est iustus exigendi lucri ritus;
 licet enim ob locutionem, quod exhiberi difficilius est; i-
 tem et ob officio capis libet rei, cum majus hæc in-
 commodum ac majorem molestiam afferat: igitur
 non modo periculo, nec merito mutui merces compen-
 sari oportet, nec utriusque simul ut patet.

39. Astin faciamur jubes, idq; breviter, ne in his
discipulis haerem: Creditor recenta deinde integra

sorte, tempore condicto, absq; novis expēsis, nullum
dammū, vel detrimentum patitur in rebus suis; igitur

ad æquilibrium factum est ipsi latius; nihil igitur aliud ex-
gere potest; & licet prudenter timeat de periculo
equitatis sortis, sortis receptio ac fructio timorē abi-
gendum gaudium secum affert, quod mæstitiā præ-
teritam lenit & compensat; cum unus animi affectus

minuicompensari non possit, quam alio affectu; timu-
lente periculo, de salute impensius gaudes, & præte-
ritum situm periculum, in compenso compenditur.

II. Si tunc praeteriti periculi aliquid supra sortē
casus pure exigere potest; igitur à mutuuario illud

inimicitia retineri nequit; cum igitur omnes
fuerint, creditorem recepta integra sorte, nihil am-
plius exoptasse, etiam si iustus periculi timor pra-

cum pactus fuerit de lucro illo, ratione periculi propiando; restat, ut dicamus, pactum illud de iuribus; cum abque illo, soluta integra sorte,

ratione periculi, sed ratione pacti, quod reverà iniquum est: pactū enim in alio jure fundatur; & in tan-

...melior, pacisci de lucro ex periculo, in
quantum lucrum illud periculo jure competit; igitur
cum pactum mutuatorio lucrum illud, vel

Equidem periculum illud non affert

...um, in bonis fortunæ, distinctū à forte
...grā solutā, nullum creditori damnum com-
...restituendum relinquitur, secus tamen dicendum est de alio

& facilis modus esset; cum facile dictu sit, lucrum illud percipi ratione periculi, non mutui, vel clarius, ratione mutui, sed cum periculo conjuncti. VI. ad juncti periculi ratio non eximit culpam id, quod intrinsecè malum est; sic negare fidem, fornicari, mentiri, sunt mala intrinsecè; & licet quis hæc admittat, propter periculum vitæ quod imminet, non tamen propterea excusatur nec liberatur à culpa; cum igitur usura, id est, lucrum ex mutuo, sit malum intrinsecè, periculum quod accedit, nullo modo excusat; nec obstat, mutuantem non teneri ad mutuum, & hoc fieri ad instantiam mutuatarii, qui mutuum summi beneficii loco habet, etiam cum illo onere; quia hoc nimis probat; nam idem dicerem, cum ab est periculum, & creditor erga suam pecuniam maxime afficitur, ita ut ægerimè patiatur seilla privari; nemo tamen diceret, posse in hoc casu supra sortem aliquid exigi; & hæc est ratio VII. Si enim pro dolore animi, quem creditor concipit ex timore periculi, potest exigi aliqua compensatio; hæc eodem jure exigi posset pro æquali dolore animi, quem creditor concipit ex amore suæ pecuniæ, cum scilicet ea privatur; nempe si dolor animi ex timore pretio æstimabilis est, cur etiam dolor ex amore pretio æstimabilis non erit; igitur ut pro isto nulla compensatio exigi potest, ita pro illo nulla meritò exigitur. VIII. lucrum exigitur ratione periculi, vel quod reverà est, sed non timetur; vel quod timetur, sed reverà non est; sed neutrum justum esse videtur, non primum, quia timor periculi creat illam molestiam pretio æstimabilem, ut supra dictum est; igitur cum hæc absit, compensationis ratio absit; non secundum, quia vanus timor æstimari non debet; vanus autem timor est, si timetur periculum, quod non est.

48. PITHANOPH. Unum omittis; nam periculum quod est, jure timeri potest; & justam compensationem fundat.

49. ANTIM. Prævertisti; hoc enim minimè omisisti; fateor igitur, si ratione veri periculi, ac justis timoribus aliqua compensatio exigi possit, hoc argumento, nondum rem confectam esse; & licet duo prima capita ad lucrum exigendum non sufficiant, ultimum sufficere videtur; at si tantum illud periculum lucro favet, quod reverà est, atque timetur, contendo rem esse multis erroribus obnoxiam. cum enim affectus hominis ex cognitione procedant, timemus ut plurimum, non quod malum est, sed quod malum esse putamus; ac proinde non video, cur is, qui periculum esse credit, licet reverà non sit, jure non timeat, perinde atque si periculum esset, & timoris sui justam compensationem non exigat; igitur vel nulla compensatio jure competit timori periculi veri, aut si competit, etiam timori periculi putati, non veri, competit, necesse est; atqui nulla compensatio competit periculo, quod reverà non est, licet timeatur; igitur nec periculo, quod est, & timetur; accedit quod non parum difficile esset, discernere verum periculum à non vero; ita ut ad commune rerum humanarum periculum reduci videatur. IX. ex c. *Naviganti* de usuris, creditor, qui non vult mutuo dare, nisi suscipiat in se periculum sortis, & paciscatur de certo lucro, pro ista securitate, prædictum lucrum licet percipere non potest; quia pactum illud est usurarium, ut docent omnes canonistæ, & Gibalin. art. 2. qui 4. n. 23. citat Antonin. Conrad. Major. Sylvestr. Cajet. Binsfeld. Jason. Lup. Calderin. Santern. Navarr. Covarr. qui testatur communem esse Theologorum, Salas, qui multos dabit; videri possunt alii apud Leotard. n. 3. ubi citat 20. gravissimos autores. Si ergo creditor etiam suscipiens in se periculum

fortis, quando reverà est periculum, non potest licitè lucrum illud exigere supra sortem, cum scilicet ad hoc pactum cogit mutuatarius, ita ut citrà illud mutuo dare nolit, potiori jure dicendum est, creditorem ratione periculi, quod tamen in se non suscipit, sed mutuatario relinquit, nullum lucrum referre posse; si enim cum majoris detrimenti periculo non licet, potiori jure cum periculo minoris non licebit.

50. PITHAN. hoc cap. *Naviganti*, ut accipi à canonistis, difficillimum est, nec tam usurariis in extensendo fœnore, quam interpretibus pro expositione molestum est, ut ex Lupo observat Gibalin. apud quem varias expositiones legisse memini, de quibus quid sentias libenter audiam.

51. ANTIM. Per me licet, tu prius expone, ut dele de judicem.

52. PITHAN. Juerit prius textum adducere, qui sic habet; *Naviganti, vel eunti ad nundinas, mutuantis pecunie quantitatē, eo quod suscipiat in se periculum, receptum aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* 1. Aliqui volunt loqui Pontificem de periculo ficticio, & supposito, non tamen vero, seu probabili. 2. Alii dicunt, damnari tantum à Pontifice pretium injustum, & cedens, non justum & quadrans in æstimatione periculi. 3. Alii docent, eum damnari à Pontifice, qui cogit debitorem, illud secum pactum inire; alioquin mutuo non daturus. 4. Alii volunt, hanc legem tantum pro foro externo, non pro interno. 5. Denique dicunt, mendum in textum irrepisse, & sublatum fuisse negationem, ac proinde sic esse legendum, *non est censendus usurarius*, en tibi varias expositiones; quid de his censes.

53. ANTIM. Prima non placet, quam Molinæ esse testatur Gibalin. qui eam probat; quia, verba legum proprio ac vero sensu accipienda sunt; igitur illa verba *textus periculum*, de vero periculo intelligenda est; inde agit de periculo navigationis, quod omnino verum est, non fictum; secundum etiam non probat, quæ est Adriani, quia illa vox *aliquid* nihil excipit ultra sortem, nec intelligi potest, ut significet aliquid supra pretium periculi, ut vult non nemo; cum expresse Pontifex dicat, *aliquid ultra, id est, supra sortem*; igitur omnia præter sortem excludit. Quam tam admittendam esse non puto, quia vox *ultra censendus*, etiam in forum internum quadrat; alioquin nulla fere lex ad forum internum pertineret; Quintam aliqui tenent, citat Leotardo n. 24. scilicet Bernartius, Gudelin. Layman. Barbosa. Fachin. Narbon. his accedunt Petr. Wadingus tract. de contract. disp. 6. dub. 7. tit. 5. Chiff. Pal. tract. 32. disp. 4. punct. 18. Gibalin. cit. art. 3. n. 4. quia scilicet particula, quæ sequitur in textu, *illegue*, non est adversativa, sed copulativa, ut observat idem Wadingus, nec non Gibalin. qui multos citat; cum igitur Pontifex casum, qui sequitur, ab usura liberet, etiam superiorem cum secundo connexum ab usura liberasse censendus est; sed ut optime Leotardus monet, non nisi temerè hæc negatio inferri potest, quam nullum exemplar habet, nec ullus ex antiquioribus canonistis, ne per somnium quidem aspersit; nec illa particula copulativa negotium malum fecerit, nam unum casum copulat cum alio similitudine facti, vel argumenti, quod sufficit; hanc igitur expositionem, vel negationis additionem, probare non possum; est enim questio facti; itandum tabulis & testibus.

His ergo rejectis, tertiam expositionem admitto, quam communem Theologorum esse testatur Covarr. l. 3. Var. c. 2. n. 5. pro hac autem citantur à Gibalin. n. 23. Antonin. Conrad. Major, Sylvestr. Cajet. Navarr. licet

Exhibende sententiam mutari, Santer. Lup. Cal-
der. J. B. S. Salaz. adde Less. lib. 2. c. 20. dub. 13.
n. 2. Molin. d. 3. 18. n. 2. Petr. Navarr. deref. lib.
2. c. 143. adde Azor. Villag. Bonacin.
Tamen quos citat Leotard. n. 5. hic tamen hanc
expositionem non amplectitur, quia inquit n. 9. ma-
nente repugnat verbis constitutionis: cum dicat
Ponit ex quod suscipiat, non vero eo quod adigat de-
bitum etc. Sed pace dixerim hujus viri, quem ma-
gistrum, clarissimum verborum sensus manet, cum
prædicta expositione; ut illud suscipere, sit mera con-
ditionis, non quod pecuniam suam dat mutuo; quod re-
vera manifeste repugnat verbis constitutionis, quia
qui roba intelligit, hanc repugnantiam videret;
sed et tam præstantissimi Doctores & Inter-
pretes hanc repugnantiam non vident, nec ego vi-
deo, quod quid sit iuxta illam, cap. naviganti faci-
lissimo: Quodnam sit usura imponere hoc o-
mnimutuario, ut hoc pactum cum mutuatore in-
est, extra controversiam est, & Doctores consen-
tunt utitur Leotard. n. 5. qui multos citat, &
docent omnes Canonistæ, ut Gibalini. observat art.
2. 1.

54 PITHANOPH. Potest creditor exigere fide-
jussorem, & ob idem pro si de jussione: id quod sine u-
tura, ut si ad idem est iussus in mutuo potest mutua-
tarius ad idem obligari, citra usuram, cur non
ad acceptationem creditorem pro fidejussore.

55 ANTIM. In mutuo transfertur dominium
pecunie in mutuatarium; ac proinde si pereat, illi
perit, & creditor habet actionem adversus illum:
volens volunt mutuatarii relinquendum est,
ut pecuniam suam assecutari velit, aut nolit: si-
cuti utramque esse putat, ad pactum assecutatio-
nis non debet: equidem creditor à mutua-
tario potest fidejussorem, non tamen quem
ipse voluit, sed quem mutuatarius iussu-
erit invenire: si gratis fidejussorem faciat,
sine aliquo lucro: si ergo ad aliud onus adstrin-
gitur mutuo, usura est.

56 PITHANOPH. Si alius potest assecutare pe-
cuniam debitoris pro lucro, non video, cur creditor
assecutare non possit.

57 ANTIM. Potest, haud dubie, si post mu-
tuum sit in mutuo: modo non sit conditio mutuo
quæ sine qua creditor mutuo non daret, sed li-
tens mutuatarius, & assecutorem quæ-
rit, cum ipse perinde est, sive creditor, sive alius
quæ hoc mutuo defungatur: itaque mutua-
tarius non vero creditoris assecutorem accersere,
de proprio lucro invitare: & in hoc, meo
opinor, nulla est amplius difficultas: quod enim si
mutuo competat pretium, jam supra dictum est,
de hoc expressis lib. hoc jure §. labeo. ff. de donat. &
in istis Doctores, Gloss. Bart. Paul. à Castr. &
alii omnes, quos citat & sequitur Covarr. su-
pra citat.

58 PITHANOPH. Sed quid tandem concludis
de hac controversia: utrum scilicet ratione peri-
culi potest aliquid supra sortem exigere possit: licet
mutuo parte negante, ad quam inelinas, multæ
rationes faciant, non tamen opinor nega-
ntem partem affirmantem probabilem esse, sal-
tem propter gravissimorum Doctorum, qui eam
propter auctoritatem.

59 ANTIM. Concludo, ut jubes, partem affir-
mantem quidem probabilem, non tamen certò
probatam, cum illam gravissimi auctores improba-
bilem velint: Lopes supra citatus eam periculo-

sam vocat: Wadingus in praxi nullo modo suaden-
dam: idem Molina, & alii ejusdem assertores, teste
Wadingo, qui libere pronunciat, nulla ratione pro-
babili, sed auctoritate dumtaxat hanc opinionem niti:
igitur est tantum probabiliter probabilis: ad praxim
igitur reduci non debet: immo ex hoc cap. decima
ratio ducitur, quod scilicet opinio illa, quæ asserit,
lucrum exigere posse, ratione periculi, nullo usui inter
Catholicos probatioribus firmetur, quod tamen aliis
opinionibus competit, quas certò tutas esse con-
stat.

59 PITHANOPH. Cum timor damni emer-
gentis sit sufficiens titulus ad exigendum aliquid supra
sortem: haud dubie cum sortis jactura sit maximum
damnum, non video, cur ratione hujus periculi, lu-
crum percipi non possit.

60 ANTIM. Non miror à te hæc dici, cum huc-
usque definitum & declaratum non sit, quo modo
titulo damni emergentis, aliquid supra sortem perci-
pi possit; Less. lib. 2. c. 20. dub. 10. requirit tres con-
ditiones: prima est, ut reverà mutuum sit causa dam-
ni: secunda ut mutuatarius illius damni admoneas;
tertia ut de auctario supra sortem non paciscaris, si
mutuatarius eligat potius & paratus sit omne dam-
num, quod mutuatario eveniret, resarcire, cumque
indemnem servare: ab exemplis abstinere, quæ tria
sunt & obvia, v.g. cum quis ratione mutui, quod alicui
præstitit, cogitur pecuniam sœnori accipere; vel
pensionem solvere propter debitum, quod exstingue-
ret, si pecuniam illam, quam mutuo dedit, haberet,
vel res suas minoris vendere, aut alienas carius emere
&c. esse autem justum titulum omnes Doctores præ-
ter Scotum consentiunt: modò scilicet pactum præ-
cesserit, quod duobus modis fieri potest. 1. si debi-
tor promittat, se omne damnum compensaturum,
quod creditor, ratione mutui, patietur. 2. si quando
prudenter timetur damnum, paciscatur de certa qua-
piam summa; utroque modo, in mutuo pacisci pos-
se, omnino certum est. Covarr. lib. 3. Var. c. 4. n. 5.
Rota dec. 331. apud Farin. Panorm. c. 1. de usuris
Sylvest. v. usura l. n. 19. Salas de usur. dub. 18. VVad-
ding. tit. 1. sed cur auctores cito, cum omnes penitus
uno dumtaxat fortassis excepto Scoto, in 4. d. 15. q. 2.
§. de tertio, ad stipulendum: ratio est, quia cum mutua-
tarius sit causa damni, prævisi scilicet, & in pactum
deducti, quisquis enim vult causam, effectum velle
censetur, quid mirum si pacto, ad illud resarcien-
dum, jure adstringi queat, & verò damnum illud est
pretio æstimabile: igitur de illius compensatione
pacisci possum.

61 PITHANOPH. Videtur hoc loco solius peri-
culi pretium exigi, nam fieri potest, ut damnum re ip-
sa non eveniat; at si rectè memini, supra dicebas,
ratione solius periculi, nihil exigi posse in mutuo.

62 ANTIM. Acutè proflus: sed non advertis,
Pithanophile, creditorem ita pacisci posse cum mu-
tuatario, ut quidquid ex mutuo sibi damnum accideret,
id totum ipse mutuatarius resarciat: quod reverà pro-
babile tantum est, ac proinde incertum, quodque tan-
tum aliquando esse accideret, ut sortem ipsam superet.
Uade pretium incertum, quod vel majus, vel minus
esse potest, in pretium certum commutatur, & una
obligatio in aliam: v.g. possum obligare mutuatari-
um ad compensandum totum damnum, quod eveniet:
illud esse potest vel 20. vel 10. vel nullum: quid nō
ergo mutuatarius, si velit, redimat hanc obligatio-
nē incerti, alia obligatione, certi quidē, sed moderati,
v.g. solvendi scilicet 5. vel 6. quasi verò una obligatio
aliā adæquare nō possit: sic jactū rectis, vel aleæ incertū,
modò

modo fraus omnis absit; certo pretio, sine injuria emere possum, viden, quam hæc facilia & iusta sint.

63 PITHANOPH. Sed fortis jactum est maximum damnum; cur igitur de periculo jacturæ fortis pacifici non possum, & ratione illius periculi, aliquid supra sortem exigere? hoc supra à me oppositum non solvisti.

64 ANTIM. Ita est, sed in re tam clara, solutione opus esse non duxi; quasi vero mutuatarius non se obliget ad refundendam sortem; & hæc obligatio jacturæ sortis non respondeat? si verò sit periculum ne ille solvendo sit, non possum quidem aliquid ultra sortem exigere, ratione illius periculi, quia fors adæquat sortem, possum tamen ab illo exigere fide jussorem, ut supra dictum est; at si præter jacturam sortis alterius damni sit probabile periculum, possum ita pacifici, ut mutuatarius se obliget, ad refarciendum illud damnum; aut si ipse mavult, ad certum pretium pro incerto; igitur ut pro damno sortis obligat se ad refundendam sortem, ita pro alio à sorte distincto, obligat se ad illud refarciendum.

65 PITHANOPH. Creditor tenetur mutuo dare gratis, ac proinde damna, quæ ex mutuo sequuntur, volens subire; igitur nihil ultra sortem exigere debet pro illis.

66 ANTIM. Quasi verò mercator volens merces non vendat, & illarum pretium jure non accipiat; dat quidem volens mutuo creditor, ea tamen lege, ut damnum, quod ex mutuo parietur, mutuatarius refarciat; nec ille damnum vult gratis pati, immo vult illud refarciri: sed hæc sunt levia, jam ad alium titulum venio, scilicet lucri cessantis, ratione cujus, in mutuo aliquid supra sortem exigere potest, quod, ut justè fiat, Leffius tres condiciones apponit, 1. ut mutuum revera sit causa lucri cessantis. 2. ut compensatio justa sit & spem illam lucri adæquet. 3. ut non statim exigatur dato mutuo, sed convenienti intervallo: adderem alias condiciones appositæ, pro damno emergente, scilicet 1. ut mutuatarius admoneatur. 2. ut hic eligat, utrum malit scilicet, vel lucrum incertum refundere, vel de certo pretio pacifici: porro mutuum causa lucri cessantis censendum est, si vel pecunia negotiationi subtrahatur, ut detur mutuo, in gratiam scilicet mutuatarii, vel absolute negotiationi destinata sit; deinde duobus modis pacifici potest creditor, 1. ut mutuatarius se obliget ad refundendum quidquid lucri revera cessasset; incertum est, cum inicit pactum, sed deinde innotescit ex aliis negotiatoribus: 2. ut ad certum pretium, incerti loco, se obliget, ut dictum est supra de damno emergente: Quod demum creditor jure pacifici possit de lucro cessante, seu de spe illius probabili, Canonistæ & Theologi communiter censent, si paucos excipias D. Thomam scilicet, Durand. Sor. Innocent. 3. Joan. Andre. citatos à Less. dub. 1. & adde Abulens. citatum à Gibal. lib. 2. c. 5. & 6. n. 6. frustra autem illos citarem, qui hoc pactum approbant, multos videbis apud Leotard. q. 74. & Salas de usur. dub. 19. ne paginas frustra occupem, abstinco, cogita omnes alios; omitto etiam rationes, cum eadem pro utroque sensu militent.

67 PITHANOPH. Non desunt, qui nolint, creditorem pacifici posse de certa summa pro compensatione lucri cessantis, atque adeo hoc pactum damnet, ut illicitum, quia fraudibus & usuris viam aperit.

68 ANTIM. Scio, nonnullos esse, inter Canonistas præsertim qui ita censeant: oppositum tamen constat apud Theologos & Jurisperitos, quos dabunt Leotard. q. 72. n. 6. & 8. Binsfeld in cap. con-questus de usuris. q. 1. concl. 4. Roderic. lib. 5. de red-

dit. q. 5. n. 50. Sal. dub. 20. n. 7. nec ratio deest, cui meo judicio demonstrativa: cum enim certum lucrum minus adæquare possit incertum majus: nihil vetat, unum in aliud commutari, sed pactum incerti potest de hujusmodi rebus: præterea spes illa lucri futuri ac probabilis vendi potest: igitur certo pretio addici ac censeri: quod sanè tum in spem lucri probabilis, tum in justum periculum damni imminenti optimè quadrat.

69 PITHANOPH. Igitur etiam secluso pacto, mutuatarius tenebitur ad compensationem utriusque.

70 ANTIM. Minimè verò: licet enim, vel lucrum cesset, vel damnum emergat ex mutuo, non tamen præcisè ut ajunt, vi contractus mutui, tenetur debitor compensare: quia vi mutui tenetur dampnata restituere sortem: nec enim mutuum ad aliud obligat, si tamen debitoris culpa accidat, ut vel lucrum cesset, vel damnum emergat, haud dubiè tenetur ad compensationem, quia censetur causa damni, sed quæ est causa damni, tenetur illud refarcire: ita docent communiter Theologi & Canonistæ, Gibal. art. 2. n. 4. multos citat, scilicet Covarr. Sylvester Armill. Tabien. Guier. Rebell. Salaz. Less. Castr. Pal. Bonacin. Malder. Delugo Diana, Wadding. dub. 7. Nota in noviss. à Beltrammin. colle. c. 15. det. 148. Joann. Lopez n. 9. neque hic distinguo unum ab alio: nam lucrum cessans est revera damnum: quia damnum patitur, qui perdit lucrum, ut loquitur Gloss. in l. non plus ff. de leg. 1. cūp ejus conditio fiat deterior: quod ne fiat, prudenti pacto, suæ indemnitati creditor cogit, solvi.

71 PITHANOPH. Secluso pacto, si per debitoris moram accidat, ut vel lucrum cesset, vel damnum emergat creditori, debitor tenetur videtur ad justam compensationem.

72 ANTIM. Id quod dicis, distinguendum est: si enim per moram culpabilem, ut vocant, hoc damnum creditori eveniat, non est dubium, quin debitor tenetur ad compensationem: quia est causa culpabilis damni illati: secus verò si mora est inculpabilis: quia tunc non est causa, nisi per accidentem: ita auctoritas citati, nempe debitor, qui culpa sua non solvit, quod tenetur solvere, vult non solvere, ac proinde illud damnum, quod ex non solutione sequitur, velle censetur: igitur est causa illius, secus verò si velit solvere, sed non possit: superioribus auctoribus accedunt Sotus, Decius, Cagnol. & ubens, Almain. quos citat Gibal. art. 5. n. 4. item Ugolin. l. 1. p. Binsfeld. Menoch. quos citat art. 6. n. 3.

73 PITHANOPH. De lucro, quod ex mutuo data pecunia provenisset, nullas habito, quin hæc verè & præclare dicta sint: at si ex ipsa creditoris industria futurum erat; an putas in pactum deduci posse, vel compensandum esse, si per moram culpabilem debitoris cesset.

74 ANTIM. Ita prorsus: & hæc est communissima sententia, quam vide sis apud Gibal. n. 6. à quodantur Covarr. Barbosa, Ferdinandus, Valq. Roderic. Less. Salon. Ugolin. quibus accedunt omnes recentiores: nam privatio illius lucri, quod fecisset creditor, cum illa pecunia, damnum quoddam est, quod injustè patitur: igitur mutuatarius, qui hujus damni est causa, tenetur ad compensationem: & licet aliquot leges hujusmodi compensationem dampnate videantur, hæc tamen inique sunt, ut testatur Less. Reginald. Antonin. Gabriel. Major. Rosell. Armill. Sylvester. Macron. Petr. Navar. Lopes, citari à Gibal. n. 13. & communiter Theologi, tu vide sis art. 5. Gibal. ubi hæc doctæ, copiosè, solidè discutit.

tor damnum resarcire, si quod inferit: teneatur demum mutuator accipere debitum, quotiescumque illi à mutuatario offertur: cuncta hæc ex dictis perspicua sunt.

VIII. Si res mutuata pereat, mutuatario perit, quia perit domino: atqui mutuatarius illius dominus est: teneatur autem præfixo tempore, par in genere, quantitate, & bonitate restituere.

IX. Mutuatarius obligari non potest ad faciendam solutionem eo loco, quæ incommoda ipsi esset: quia esset novum onus, quod ratione mutui, nullo modo imponi potest: esset enim aliquid supra sortem.

X. Non teneatur creditor inuitus partem debiti accipere: quia hoc esset maximè incommodum, nam minutæ facillè pereunt.

XI. Si nullum pactum mutuo fuit adjectum, nec fuit attentata, aut prævisæ pretii mutatio, citra mutuum pecuniæ, res mutuata in æquali quantitate restituenda est: v. g. decem modii tritici mutuo dati sunt, totidem tempore præfixo reddendi: ita Soto, Lugo, Lessius, Castr. Pal. Laym. Malder. Gomez. Panorm. Bald. Barr. Gibal. lib. 1. c. 3. a. 3. n. 3. qui prædictos citat n. 1. si enim res propter substantiam præcisè expetitur & postulatur, tantumdem substantiæ restituendum est, quantum acceptum fuit: adde usum communem communiter approbatum: si verò mutuator prævideat pretii incrementum tempore solutionis, non teneatur mutuatarius solvere, nisi pro rata valoris & pretii: ita Lugo disp. 25. n. 123. Gibal. n. 4. Salaz. dub. 24. n. 3. qui alios auctores citat: quia non potuit creditor postea illa prævisione velle illud lucrum supra sortem: alioquin esset usura: si autem decrementum prævideat, & nihil apponat contra tui, censetur liberaliter condonare: si verò apponat, haud dubiè potest obligare mutuatariū ad refundendū æqualitatem pretii: alioquin creditor damnum inde pateretur: observabis tamen, si reverà vendatur tritium tempore majoris valoris, licet solutio differatur in tempus minoris valoris, creditorem merito exigere, vel pretium juxta majorem valorem, vel majorem quantitatem tritici: aut si dat tritium tempore minoris valoris, quod tamen servaturus erat, ut illud venderet tempore majoris valoris, reverà plus tritici repetere potest, ac de eo pacisci, facta justa compensatione damni, quod alioquin pateretur: ita Medin. Sylvest. Navarr. Conrad. citati à Gibal. n. 4. pati modo, si mutentur mensuræ, datam quantitatem merito repetere potest: alioquin damnum pateretur: ita Salaz. dub. 24. n. 4. & dub. 25. n. 1. Azor. 3. p. l. 7. c. 10. q. 6. & alii. Potest autem mutuatarius, etiam ante præfixum solutioni tempus tritium restituere: alioquin esset onus ratione mutui impositum, non tamen ante præfixum tempus mutuator repetere potest: quia pacto iusto stare debet: ita omnes cum Petr. Navarr. l. 3. de restit. c. 2. si tamen nullum tempus in contractu solutioni præfixum est, & creditor non præviderit incrementum valoris, creditor potest repetere, quo tempore videt valorem crevisse, modo nulla vis, vel fraus intercesserit: ita Navarr. c. 17. n. 225. Rebell. 2. p. l. 8. q. 8 n. 7. potest enim repetere quod ei debetur, si aliunde non teneatur expectare: sed in hoc casu, nullo prævio pacto tenetur: quamquam si creditor studio duntaxat lucrū ducatur, vix fieri potest, quin contra charitatem peccet, utrum verò farina pro tritico restitui possit, censent aliqui ut Azor. & Ripa citati à Gibalino, qui tamen secus existimat, quod mihi probabilius videtur, si ali-quod inde damnum consequatur: cuncta hæc in unum corollarium congerenda esse putavi, quæ hisdem principiis nituntur.

XII. Mutuatarius non tenetur solvere pecuniā mutuo acceptam, nisi juxta valorem pecuniæ, tempore mutationis: v. g. accepit mutuo 100. dupliones valoris mille librarum, ut vocant, siue delecto tempore præscripto 100. dupliones majoris, siue minoris sint valoris, teneatur tantum restituere 100. libras: ita Gibal. n. 23. qui citat pro hac sententia 24. auctores: ratio est, quia in mutuo, non habetur ratio pecuniæ, nisi propter valorem, & præcilo valore, ad instar calculorum est: igitur ille tantum valor attenditur, qui tempore mutationis erat: nempe obligatio quæ remanet in mutuatario refundendi, fundatur in mutuo, idque ratione ejusdem valoris: accedit quod transfertur pecuniæ dominium in mutuatarium, igitur illius commodum & incommodum ejusdem mutuatarii est: equidem creditor potest pacto mutui hanc conditionem apponere, ut scilicet aurea, vel argentea currente solutio fiat, ad vitandum scilicet incommodum minutæ vel græcæ monetæ: ita Gibal. qui citat n. 16. multos auctores scilicet Anton. Fabr. Martin. Barr. Bald. Hostiens. Navarr. Laym. Molinam Lopez. Mercado Graff. Veg. Sal. Rebell. quidni enim creditor pacto sibi consulat, ut damnum arceat: immo propter eandem rationem obligari potest mutuatarius ad restituendam eandem speciem monetæ, nisi tamen ingens difficultas obstat, vel grave damnum debitorum, vel lex Principis, vel demum consuetudo: immo, ut hoc pactum iustum sit, debet esse æqualis utrique conjectura decrementi, vel incrementi, aut si probabile est, futurum brevi incrementum, creditor debet habere voluntatem servandi suam pecuniā usque ad illud tempus: quam tamen, ut mutuatario gratum præster, dat mutuo: neque ratio patitur ut hoc damnum in vitus sentiat: hinc ut mutuatarius sciat, quantum debet, attendendus est valor pecuniæ mortuæ tempore contractus: ut sciat quantum restituit, attendendus est valor pecuniæ tempore solutionis: pari modo, si quis dat frumentum in pecuniā cellitandum, si est venditio debet restituere pecuniā juxta valorem frumenti tempore contractus: si verò cellitatum, juxta valorem tempore solutionis: si hæc finis dicula & explicata desideras, consule Gibalino. c. 10. n. 1.

XIII. Illi omnes qui liberam suorum bonorum administrationem habent, mutuo dare possunt: quia qui dat mutuo, transfert dominium in mutuatarium: illi autem omnes, qui dominii acquirendi & novæ obligationis suscipiendæ capaces sunt, etiam mutuo accipere possunt: unde facillè intelliges, quinam sint capaces, vel incapaces: tritium est quod de servo, pupillo, Filio familias procuratore Religioso, auctores habent.

XIV. Levitas materiæ non tollit malitiam usuræ: quia est intrinsecè mala: Hinc nulla lex humana dispensare potest in usura, quod de vera & propriè dicta usura intelligendum est: nullus enim debito, quin lege humana prohiberi possint justis de causis quidam contractus, perinde atque si vitiosi essent, licet ipsa usuræ labe careant: hinc reverà in judiciis usurarii censentur: sed hæc est aliam de jure humano, ut vocant: permitti tamen possunt usura à supremo Principe, majoris mali vitandi causa: at nunquam licet usuras exigere ab hostibus ratione mutui. Dico, mali vitandi, non lucri faciendi: unde si aliquis Princeps Judæorum usuras toleraret, seu permetteret, propter commodum seu lucrum, quod inde reportat, haud dubiè peccaret: peccaret item, si alio modo licito illud malum vitare potest: item cum minoribus usuris.

XV. Datur aliquod mutuum interpretativum, ex quo etiam nihil supra sortem exigere potest, v. g. Tritium

XXVII. Si creditor repetit mutuum ante praefixum solutioni terminum, mutuatarius non censetur esse in mora, secus vero si nullum certum tempus praefixum est solutioni, modò interpelletur, Salaz. dub. 19. n. 10. & alii.

XXVIII. Licet pro mutuata, vel commodata pecunia nihil exigi possit, potest tamen pro locata, ad pompam scilicet, vel ostentationem; ita communiter omnes, & Lupus comm. 3. de usuris. §. 6. n. 1. testatur, hanc sententiam ab universa Theologorum, Canonistarum & Juristarum schola esse receptam; tunc enim fungitur vice mercis, vel corporis, & ejus usus est ipsa pompa & ostentatio.

XXIX. Non potest quispiam aliquid exigere ab exactore suorum reddituum, seu vectigalium, eo quod usus ei permittatur exactae pecuniae, quia tum ratio veri mutui intercedit; sed ex mutuo nihil accipi potest; Navarr. lib. 3. cons. 2. de deposito Gibal. l. 3. c. 5. a. 6. n. 2.

XXX. Creditor accipiens pignus fructiferum, debet computare fructus in partem sortis; ita omnes Canonistae, Juristae & Theologi, quos dabit Salaz. dub. 28. Hinc antichresis qua in compensationem usus pecuniae mutuo datur, ceduntur creditori fructus fundi oppignorati, usuraria est; Gibal. cap. 7. a. 13. n. 5. qui citat Frederic. Martin. Cujac, Hotman; Petr. Gregor. Annaum Robert; nempe cum pignus sit mutuatarii, illi haud dubie fructificat, quae ratio valet, etiam si antichresis sit perpetua, in qua, creditor non potest repetere mutuum, quamdiu debitor patitur illum percipere fructus pignoris; quia revera remanet ratio mutui; nec est quod aliqui ad censum referant; quia nec est certa annua pensio, quam census postulat, nec servatur aequalitas; si tamen ad contractum emptionis cum pacto retrovendendi ad arbitrium venditoris referatur, haud dubie licitum erit pactum; Cajet. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 6. Gibal. n. 11. Sot. l. 6. q. 1. a. 2. modò attendatur aequalitas pretii; tunc enim creditor ex re sua fructus percipit, nec amplius pignus est. Adde Laym. lib. 3. tract. 4. cap. 16. n. 17. ubi testatur de communi doctrina, sumpta ex l. 2. C. de pact. inter emptorem & venditorem; supponitur autem rectus animus contrahentium, nulla fraude infectus.

XXXI. Contractus ille frequens in Italia, quo creditor dat suam pecuniam debitori, & hic illi suam rem fructiferam, ita ut utrique liberum sit repetere id, quod alteri dedit, si sitat in mutuo est usurarius; vulgò dicitur, *godere à godere*; licet enim nonnulli sint, qui eum admittunt ut legitimum, ut Major, Gabr. Conrad. Medin. Covarr. citati à Gibal. c. 7. n. 12. reprobat tamen ab aliis, Soto scilicet, Navarr. Azor, Sylvest. Gibal. qui praedictos citat, quibus accedunt Sà. v. usur. n. 9. Leotard. q. 15. n. 30. qui citat Duard. Canis. Gabrielitem Tamburin. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 6. n. 16. si tamen reducatur ad contractum venditionis, cum pacto retrovendendi & retroemendi, communi onere, haud dubie est licitus; quia uterque sua utitur, & illius fructus percipit; hinc utrumque capacem esse necesse est ad emendum & vendendum; tunc enim non est pignus, nam ut pecuniae transfertur dominium in unum, ita rei transfertur in alium; quod autem praedictum pactum retrovenditionis licitum sit, docent communiter Doctores. Covarr. Medin. Conrad. Fillius, Bonacina Diana citati à Gibal. n. 13. adde Tiraq. tract. de retract. condit. §. 5. Glos. 2. & Justitas fere omnes; est enim contractus utrimque onerosus, & par onus.

XXXII. Fructus melioramentorum pignoris in sortem etiam computari possunt, detractis tamen expensis, quas creditor repetere debet; ita docent magno consensu Theologi & Juristae, Navarr. Molina, Garciaz, Azor, Less. Fillius, Lopez, Salaz, Ugolin. Scaccia, Gibal. n. 17. qui praedictos citat; vide Leotard. q. 17. ratio est; quia fructus illi ad fundum pertinent; igitur sunt Domini fundi, scilicet mutuatarii.

XXXIII. Contractus, quo pignus, data pecunia mutuo, creditori traditur, ea lege, ut intra praefixum tempus, non fiat solutio, sit ipsum creditoris, potest esse justus, si pignus non superdebitum, praescindendo à lege prohibente; haec est lex commissoria à Constantino abrogata lib. 1. C. de pact. pign. idque tanquam certo jure constitutum supponit Innocent. III. in cap. significante 7. de pignorib.; praescindendo tamen à lege politica, modò debitor coactus non fuerit à creditore; non est injustus, inquam, quia nihil supra sortem creditor accipit: immo si ob moram culpabilem debitoris, hoc ipsum in poenam conventionalem apponitur; licet pignus superdebitum, modò parva culpa proportionata sit; aliàs pactum illud commissorium injustum est; quia supra sortem ex merito mutuo creditor aliquid exigeret. Delugo disp. 25. num. 177. Pactum tamen, quod sit, ut non solutà pecunià, tempore praefixo, pignus vendatur, aut venditum sit creditori, vel alteri, iusto pretio, tunc aestimando, multi passim, ut iustum admittunt apud Gibal. num. 26. qui citat Manic. Lup. Guid. Pap. Molin. Reginald. Ugolin. Salaz. Bonacin. Delugo, quia alios citant; ea tamen lege debitor non cogatur, aut per modum poenae conventionalis apponatur; consule pro his Leotard. q. 70. & Gibal. art. 13.

XXXIV. Venditor non potest locare fundum emptori, pro pensione certa, donec pretium solvatur; Ita Gibal. c. 8. a. 9. n. 4. qui citat Petr. Navarr. Rosell. Sylvestr. Armill. Tabien. Aftenf. Angel. Major. Antonin. Bernardin. Gabr. Panorm. Azor; alios citat idem Gibal. l. 2. c. 5. a. 5. concl. 2. licet tamen venditori retinere dominium fundi, donec pretium solvatur; ac proinde eundem fundum emptori locare, quae est venditio conditionalis, aut in contractu venditionis, reservare sibi fructus usque ad pretii solutionem: non potest pharmacopola locare sua vasa & medicamenta pensione annua, ea legem medicamenta à conductore eadem aestimatione redantur; est enim usura; Gibal. qui citat in 9. Megal. Lugo. quia scilicet medicamenta quae ipso usu consumuntur, locari non possunt; de locatione animalem vide Gibal. a. num. 10. illa autem iusta est, in qua onera quae conductor subit, ad aequalitatem compensantur: si tamen si qua sit locatio, erit mutuum palliatum; Gibal. ibidem citat. Azor. Molin. Lugo. Fillius. Navarr. Tolet. Ugolin. Facund. adde Leotard. q. 36. cuncta haec ut ipse facile deduxisset capitulis principis; congesti tamen sine delectu, ut tibi motem geterem.

83. ΠΙΝΑΝΟΝ. Gratissimum mihi accidit, quod tam multa in pauca contraxeris, quae ni fallor, ad duo ista capita referuntur, rem scilicet Domino suo fructum facere, ac proinde ex mutuata pecunia nullum iustum lucrum exigi posse; illud enim, quod nonnulli Heretodoxi somniarunt, usum pecuniae concedi posse, sine dominio, id est plenam, absolutam & independentem utendi facultatem, ac pro illo usum

ΠΙΤΗΝΟΡΗ. Mirari satis non possum, quod
Heretodoxi doctrinam morum corruptam
Catholicis tanta contentione & vehe-
menter improrent; & præ cæteris quidem, famofus
Johannes Molinaeus, in libro, quem traditio-
nis Romæ natum censum infcribit; cum tamen

pecunia, si repetatur, restituenda sit, si tamen de li-
cencia domini, consumpta est, restitui non debet;
cum scilicet illius, qui eam impendit, culpa non
perierit; nulla enim culpa est, re aliena uti, si de
licencia domini fiat, delictum autem: Quod si illa pecunia usus
non est, pro usu nihil rependere tenetur; quia
nullus fuit usus; nec dicas, fuisse licentiam utendi.

eamque pretio æstimabilem; nam cum fors integra tunc restituatur, illa licentia abundè compensatur, eo quod fors ipsa periculo subtrahatur, cui erat, de consensu domini exposita, ne scilicet ipsi periret; quis autem dicat, licentiam utendi cum ipso usu conjunctam quo ipsi domino petit pecunia, minoris æstimandam esse, quàm eandem licentiam ad usum minimè redactam, si enim aliquid minus sorte pro ipsa licentia refundatur, ubi fors ipsa integra refunditur, quæ voluntati ac potestati utentis permixta & concessa fuerat, nemo neget, prædictam licentiam probè compensatam fuisse.

94. ANTIM. Hæc prorsus arident; si tamen audire libeat, unam, vel alteram rationem addam, quod eò sanè libentiùs faciam, quod prædictum argumentum Salmasii nonnullos in errorem induxit.

95. PITHANOPH. Audiam libentissimè, & adnotabo, nam sum in hac opinione, nihil ferè superfluum de hac controversia dici posse; immo rem mihi gratissimam feceris, si ea, quæ à Salmasio aliisque Heterodoxis in gratiam usuræ opponuntur, adducas, eaque solvendi rationem docueris.

96. ANTIM. Quisquis alteri permittit usum suæ pecuniæ, retento dominio, totam rem suam retinet, id est nulla re se privat; non dominio, quod retinet; non usu, quia illa potest uti, ut prius; igitur nihil est, quo se privet; igitur nihil est, quod compensari possit; illa porro licentia utendi, quam alteri dedit, facit, ut pecunia privari possit minimè invitatus; ac proinde sine peccato alterius; hoc tamen est singularis donationis, scilicet voluntatis, qua vult, alium uti, sine peccato pecuniæ suæ; ac proinde non obligari ad restitutionem; unde non est donatio propria, sed voluntas absteriva peccati, & obligationis ad restituendum; & in ordine ad hunc effectum, perinde se habet, atque si donasset pecuniam; at verò in ordine ad se ipsum, perinde se habet, atque si nihil prorsus concessisset; cum de pecunia æquè disponere possit.

97. PITHANOPH. Dominus pecuniæ dat alteri potestatem utendi, quæ haud dubiè videtur effectualis, quod quo ille se privat.

98. ANTIM. Minimè verò; nempe alter habet potestatem physicam utendi; potest enim habere in manibus pecuniam Domini; illicitè tamen utetur, & tenebitur ad restitutionem, nisi accedat prædicta licentia, quæ id tantummodò præstat, ut is, cui datur, posito quod prædicta pecunia utatur, licitè utatur, nec ad restitutionem teneatur: Hinc Dominus nihil propriè donat; sed posito quod alter sua pecunia utatur, vult perinde esse, atque si donata fuisset.

99. PITHANOPH. Rectè; hoc ipsum est, quod voco potestatem moralem utendi, ex qua sequitur licitus usus; ita tamen subiectam, ut domini potestati omnino subijciatur; quod tamen non obstat, ne pretio æstimabilis censenda sit.

100. ANTIM. De vocibus tecum dissertare nolum; voca ut voles; modò constet, nihil penitus domini potestatis, usus ipsi domino per huiusmodi concessionem detrahi; ut autem ejusdem rei dominium perfectum in duobus esse non potest, ut morales Philosophi facillè demonstrant, ita in duobus potestas utendi eadem pecunia esse nequit; nam pro utroque eadem rationes militant; si ergo potestas est, imperfecta est, dependens est, & alteri potestati subiecta; unde vera potestas dici nequit; vocetur licentia, vel communi nomine facultas; maneat igitur, Dominum pecuniæ nulla re per hanc

licentiam privari; ac proinde nullam exigere potest compensationem; scilicet ex iustitia; quia perfectò non negarim, quia is, cui prædicta licentia conceditur, gratus esse debeat; & quin gratiæ loco illa licentia habenda sit; unde gratis dumtaxat datur.

101. PITHANOPH. Restat adhuc mihi scrupulus, sic enim per te mihi loqui liceat; nempe Dominus pecuniæ habet jus, ne alter se invito sua pecunia utatur, & si utitur, habet jus illam repetendi; utroque jure se se privat, per huiusmodi concessionem; jus autem omne suo pretio non caret.

102. ANTIM. Acutè sanè, ita primo aspectu esse videtur; at si rem paulò attentius perpendas, haud dubiè invenes, Dominum pecuniæ nullo jure privari; nempe si velit, statim revocare potest licentiam; igitur jus habet, ne alter pecunia sua utatur, sic volenti, inquit, non fit injuria; non quod hic jure suo cedat, illudque abdicet, sed quod jure suo uti nolit; quid igitur vult ille, de quo dicitur, *volenti non fit injuria*; reverà non vult actionem illam, per se injuriosam, sed vult jus suum in usum non prorumpere, sed suo effectui morali carere; vult jus suum impeditum esse, ne scilicet moralis effectus ex eo resultent; v. g. ex jure, quod habeo, ne quis mihi colaphum impingat, si forte hic impingatur, resultat ex jure meo, in prædicto colapho, ratio injuriæ mihi illatæ; item reatui percipienti, quo dignus poena censetur; item obligatio reparandi illatam injuriam; item in me resultat jus novum actionis contra illum; &c. Vides quot effectus morales resultent ex illo meo jure, quod habeo, ne quis mihi colaphum impingat; quod verò sint tantum effectus morales, ac proinde resultare dicantur, facillè intelligas; inque si ponam obicem, ne prædicti effectus resultent, scilicet per voluntatem, impeditur infusum ille moralis mei juris, nec ullo jure me privo, quo prius gauderem, sed tantum facio, ne prædicti effectus sequantur; id est, ne fit injuria mihi illata, ne infligens sit reus, ne teneatur ad reparationem, (præcindendo tamen à lege, vel divina, vel humana) ne acquiram jus satisfactionem exigendi, &c.

103. PITHANOPH. Ne verbum quidem addas velim; rem hanc clarissimè discussisti; licet novum explicationis modum adhibueris, novum inquam mihi; nunquam enim rem istam sic explicari audiveram; sed perge ad alias rationes.

104. ANTIM. Antequam id faciam, permittam quaeso, ut exemplum explicationis ergo daturum ad nostrum, de quo agimus, argumentum applicem; ita prorsus, quando alteri usum meæ pecuniæ permitto, habeo voluntatem, per quam volo, non quidem ut pecunia mea utatur, sed posito quod utatur, volo, apponi obicem, ne ex jure ac dominio meo resultent morales effectus, qui necessariò alioquin sequerentur, nisi obex poneretur, v. g. actio illa esse, furti, & injusta; item resultaret obligatio in eo, restituendi pecuniam; item jus in me repetendi ab illo pecuniam meam; habeo, inquam, voluntatem impediendam, ne huiusmodi effectus morales resultent, nullo tamen jure, quod prius haberem, per hanc voluntatem me privo; sed ad aliam rationem venio. Licet prædictus usus facti concessus, sit æstimabilis in ordine ad gratitudinem, non tamen in ordine ad iustitiam; ita ut per pactum pretio censi possit; alioquin vendi posset; quidquid enim mere temporale est, & pretio æstimabile.

vel inde patet, quod per artem fœneratitiam nemo ditescat, nisi alii ad egestatem reducantur: quantum porro juri naturali adversetur, abundè ostensum est.

117. ANTIM. Quisquis fœnus damnat, inquit, mercaturam damnare debet, cum pecunia aequè in mercatura aliam pecuniam pariat, ac in fœnore.

118. PITHANOPH. Quis vel Tyro, quamvis rerum moralium ignorantissimus hæc effutiat; mercator emit merces justo pretio; advehi curat, non sine sumptibus & periculo; eas deinde vendit etiam justo pretio; hoc quidem secundum pretium majus est, licet sit ejusdem rei; quod mirum esse non debet; quasi verò piper in Germania non sit majoris pretii, quàm in India, & saccharum in Polonia, quàm in Brasilia; modò igitur mercator non minore justo emat, nec majore justo vendat, nulli facit injuriam; pretium autem non modò ab intrinsecæ rei substantia, sed etiam à variis circumstantiis petendum est; puta raritate mercium, longiore vectura, majore custodia, jactura periculo, industria, cura, labore mercatorum, ut curent merces advehi, componi, elaborari, colligi, servari, Principis demum decreto ac lege; ex his ni fallor satis constat, modò pretium justum sit, mercatorem, aut mercaturam damnari non posse: Immo si mercator in justo pretio vendat, injustitia quidem est, sed usura non est: & verò, modò res ad contractus venditionis reducatur, justo scilicet pretio, & juxta legum formam, vel spontaneæ, non verò coactæ donationis reducatur, usura timenda non est.

119. ANTIM. Rectè mones, sic enim multa exculantur, quæ alioquin, si in mutuo sisterent, usuræ labe inhiçerentur; non loquor de rebus fructiferis, quæ justè locari possunt, ut domus, vinea, fundus, animalia, in quibus nulla est difficultas, saltem quæ ad præsens institutum pertineat; sed de pecunia & rebus ipso usu consumptibilibus, quæ scilicet pondere, mensura, numero censeri solent; si enim hæc à mutuo removeantur, applicenturque ad contractus venditionis, modò bona fides intercedat, & justum pretium, & nullum onus impositum præcisè ex dilata solutione, esset enim implicitum mutuum, ab usuræ labe immunia erunt.

120. PITHANOPH. Ut nimie morum laxitati indulgendum esse non puto, ita nimium rigorem non probo; nec is sum, qui contractus illos hominibus interdictos esse velim, qui nec juri naturali, nec divino, nec humano adversantur; quod juri naturali repugnat, intrinsecè malum est; unde si dubium sit, aliquem contractum juri naturali adversari, id est intrinsecè malum esse, ita ut, certa saltem probabilitas non sit honestatis prædicti contractus; ad praxim & usum licetè reduci non potest; quod verò spectat ad legem humanam, immo & divinam, quatenus aliquid verat, quod tamen juri naturali non adversatur, si hæc dubia est non obligat; & certum est, hominem ea non teneri.

121. ANTIM. Scio, quid tibi vells; illorum sententia non subscribis, qui nimia certè facilitate, vel potius nimio rigore, quosdam contractus damnant, qui sunt meræ venditionis, & bona fide initii; vir enim probus bona fide agere censendus est, & omni meliore modo, quod agere potest, ac proinde propriæ conscientia testimonio censendus ac relinquendus.

122. PITHANOPH. Rem acu tetigisti; fuere quondam, qui montes pretatis, ut vocant, & censibus, & contractus affecutionis, societatis, fidejussio-

tionis cum aliquo lucro, item omne realis cambii genus damnarent; nunc vero cuncta hæc tum Apostolicis constitutionibus, tum conciliorum decretis, tum communi omnium Doctorum Catholicorum consensu, ita confirmata sunt, ut sine erroris aut stultitiæ, amplius damnari non possit; hinc rem mihi gratissimam fecisti, quod in præmissis corollariis, obiter licet monuisti, nonnullos contra usurarios, ab hujusmodi labe faciliè liberari, si mutuo ad venditionis contractum traducantur, v.g. Antichresis faciliè purgari potest; si enim creditor pignus fructiferum emat, ea tamen lege, ut à debitore quotiescumque volet, redimi queat, si legitimus contractus; item ille, qui vulgo dicitur *godere à godere* legitimus efficitur, si creditor rem illam fructiferam verè emat, ea tamen lege, ut utique ad libitum retrocedere queat; id est, & creditor revendere, & debitor redimere possit: item re frumentaria, fervare volo meum triticum ad lendas usque Maili; vis illud modò emere, venditor juxta valorem, qui erit prædicto tempore: hæc pecunias, ex quibus lucrum referre percipio, delicias non fœnorii, sed ad censum, id est, isemo justam pensionem annuam, juxta leges censibus præscriptas; legitimum lucrum ex mea pecunia refertur, vel in eo societatem cum mercatore; contractum enim societatis justum esse, nemo inter Catholicos negaverit, nam & meo & suo nomine mercator negotiatur, communi fortuna, lucri scilicet & injuriæ; fidei jussor potest pacificè de præmio ac mercede illius obligationis, quam suscepit, refundendū item, si casuali quoque pereat; huc revoca assensum rem, qui est verus fidei jussor; possum emere præmiū lucrum futurum probabile, sed incertum, centonore; nam valor unius ad quare potest valorem alterius, cum neuter infinitè ab alio distet: sic præsumis, vel alex, posito quod ludus sit licitus, emere aut vendere possum: item possum emere animalia & ea locare; ludus etiam & sponso justū lucrum fundant; est enim contractus quidam, quotiætori, tale lucrum communi consensu attribuitur, à victo; hinc uterque se obligat, si vincatur ad præscriptum lucrum victori solvendum; in quo nihil injustum, si fraus & dolus ab sint, & nulla sit lesio præhibens; vides quot modis pecunia justum lucrum parere possit; & hæc, ni fallor, in controversiam dedere non possunt, nec ab ijs, qui rem intelligunt, in dubium revocari: sed antequam longius excutamus, est ne aliud, quod Heterodoxi illi opponant.

123. ANTIM. Nihil prorsus, quod levissimum non sit; unde mirari satis non possum, quoniam prædicto fieri potuerit, ut viri aliqui eruditissimi & juris peritissimi, ob tam leviam rationicularum momenta, à communi & Catholica, quæ usuras damnat, sententia discesserint; Quam enim eruditus sit ultimus ille, qui scripsit; tam multa ingenii monumenta editione plena ab eo in lucem edita testantur abunde; in quibus sanè, si errores, (homo enim Calvinista fuit) expungas, multa erudita & recondita, et antiquorum literis eruta reperies; sed cur regtas caput; dixi fortè aliquid quod tibi non videatur?

124. PITHANOPH. Nihil prorsus; nam ea quæ dicis, mirificè probo; sed ingenuè dicam; doctrinam fidei & morum à Theologis tractari & discutiri velim, potius quàm ab eruditiss, & juris peritis. Theologum sanè velim, sacrorum canonum, traditionum Ecclesiæ, Sanctorum Patrum, historiarum Ecclesiasticarum non prorsus ignarum, ut rerum moralium &

humanarum natura, ratio, bonitas, aut
multis, omnes demum proprietates discutiantur;
nam exciderat quod in illo Theologo desiderari
non, Philosophiam scilicet, qua revera sic careat, ni-
hil est, quod adeo in prædicta rerum discussione, ex-
positum: hinc sanè nonnullis juris Pontifici aut
Cæsaribus ridere soleo, qui rerum moralium &
dogmaticarum arbitri esse volunt, ac de iis quasi ex
tempore pronunciant, cum tamen vix apti sint ad eas
tempore pronunciant, cum tamen vix apti sint ad eas
tempore pronunciant, cum tamen vix apti sint ad eas

127. ANTIM. Scio, ea, quæ dicis, verissima esse,
et ut dicere aulam, ne cui, vel minimæ offensionis
occurrit præbeat; quod quàm ab ingenio meo alien-
um sit, cum tunc, non est proferendum quod di-
cam; hoc tamen non obstat, quin reverà dicam, Sal-
tem quædam quidem literaturæ hominem fuisse,
non vero Theologum, nec Philosophum, sed erudi-
tum hæc enim, ac proinde non mirum est, si in re
fœderata lodea turpiter omnino erraverit; por-
ro mihi reverè in memoriam disidium illud, quod
jam olim Theologus inter & Canonistas fuit; an sci-
licet his rebus, in materia usuraria, attendendum
sit, Ancharanus, Alexander, Decius, Tiracellus. Lu-
paci dicitur à Gubino lib. 1. cap. 7. art. 8. n. 44. pugnant
pro domo sua, & Canonistas Theologis præferunt;
quæ, inquit, Theologi non descendunt ad singu-
laria, nec expendunt Ecclesiasticas sanctiones de
iure, Thom. in quodlib. citatus à Sylvestro, verb.
n. 1. n. 1. causam Theologis adjudicat, & eorum
iudicio standum esse contendit; licet pro pœnis,
contra usurarios latis, Juristas consulendos esse ve-
lit, pro reliquo, Theologos; ego ad Juris Pontifi-
ces etiam remitterem, pro illo usuræ ge-
neris, quod non quidem juri naturali, sed tantum Ec-
clesiastico repugnat; quamquam eximius quispiam
Theologus, qui hoc argumentum discutere velit,
tamen omni iure est illa omnia, quæ in iure, de
usu & pœnis usurariorum statuuntur, neque ad
hanc rem ingentia illa volumina Juristarum illi re-
spondenda esse putari, cum solus textus sufficere
possit, ceterum Jurisperitus neque mentem ac vim
sanctorum Ecclesiasticarum, nec usuræ malitiam,
accusantem, nec calus singularis culpam satis asse-
runt, sed multa in suis definitionibus peccabit, ni-
hil à certa Philosophiæ moralis & Theologiæ
sententia expendit; sed de his satis, ne mihi ac no-
tis Theologis aliquid invidiæ conciliem, quare
humiliter pergamus.

128. PITHANOPH. Cum nihil tibi restet, quod
propterea, dum præmissa corollaria recenseres, ali-
qua tacita adnotavi, in quibus non nihil dif-
ficultatis mihi negotium facessit, quæ tibi breviter
respondenda proponam; primò igitur quero exte-
rius Dominus qui à feudatario accepit feudum in
pignus pecuniæ mutuatæ, possit licitè percipere
fructus feudi, licet illos in sortem non computet.

129. ANTIM. Non poterat quidquam à te pro-
poni, quod mihi difficilior videretur; nam utrinque
intergalit; hinc responsa Pontificum, Innocent.
cap. continuatione de fendis, & Alexand. III. cap.
de usuris, expressis verbis respondent,
quod computandos in sortem, et tamen lege, ut
fructus à præstando obsequio pro feudo immu-
nitate illo tempore, quo fructus à Domino per-

ciuntur, ex alia vero parte, ratio usuræ, saltem ut
apparet, manifesta est, nam ex mutuo præcisè lucrum
illud proficisci videtur.

128. PITHANOPH. Manifestum discrimen esse
constat; nam in mutuo, creditor usurarius percipit
fructus rei alienæ, non suæ, v. g. pignoris traditi, cu-
jus tamen dominium est penes mutuatarium; cum
tamen in hoc casu, creditor percipiat fructus ex re
sua, est enim dominus feudi.

129. ANTIM. Nodum profecto non solvis; quia
dominium utile feudi, ut vocant, est fundatarii, ac
proinde creditor percipit fructus rei, cuius domi-
nium utile non habet; alioquin cessaret esse feu-
dum, essetque vera illius Domini venditio, nec ul-
lo modo pignus dici posset; & verò ratione domini
sui directi, creditor jus tantum habet exigendi obse-
quia illa, vel officia, ad quorum præstationem feu-
datarius fuit adstrictus.

130. PITHANOPH. Sed quid ni fiat commuta-
tio prædictorum obsequiorum in fructus feudi; hinc
sapientissimè cavit Pontifex, ne hæc officia exi-
gerentur, quo tempore perciperentur fructus
prædii.

131. ANTIM. Rectè; at si fructus longè superent
obsequia illa, si feudatarius etiamnum ea exhibere
velit; si feudum illud non gratis accepit, sed iusto
pretio emit, an iustam illam compensationem esse
credideris?

132. PITHANOPH. Talis est natura & conditio
feudi, ut quoties rediret ad Dominum in pignus, pro
pecunia feudatario mutuatæ, toties ad illum pertine-
ret dominium utile.

133. ANTIM. Bellè sanè; talis est, inquis natura
feudi; eodem jure quis diceret, talem esse naturam
mutui, vel pignoris; quasi verò afflicta naturæ loco,
turpis conditio, usuræ labem abstergat; præterea si
dominium utile redit ad Dominum, desinit esse pig-
nus, cuius reverà dominium remanet penes mutua-
tarium; igitur mutatur questio.

134. PITHANOPH. Remanet habitu, seu poten-
tia, ut aliqui vocant; quia soluto debito, denuo reci-
pit feudum, teneturque creditor, alioquin illius Do-
minus illud restituere.

135. ANTIM. Igitur saltem est contractus cum
obligatione retrovenditionis; de quo paulò ante
actum est; nempe cum acquirat creditor dominium
utile feudi, per illum contractum, & feudatarius
dominium pecuniæ, quis non videt, veram venditio-
nem esse; & cum addatur pactum, quo creditor ad-
stringitur, transferre idem dominium utile in feu-
datarium, quoties hic debitum solvet, est verus
contractus venditionis, cum obligatione retroven-
dendi; nec ullo modo pignus est, ut constat ex di-
ctis; nec ratio feudi quidquam hic facit; nam idem
prorsus fieret, etiam si feudum non esset.

136. PITHANOPH. An fortè in favorem Eccle-
siæ, hoc statutum fuit, cui iura in omnibus favere
solerent.

137. ANTIM. Nullum statutum in favorem cu-
juspiam usuram excusat; quasi verò, lex humana li-
citum illud facere valeat, quod re ipsa & intrinsecè
malum & illicitum est.

138. PITHANOPH. Cur feudum ita constitui
non potuit, præsertim si gratis concessum est, ut
hæc conditio apposita censetur; scilicet, ut si quan-
do ipsi Domino directo oppigneretur, hic fructus
capiat, donec debitum solvatur.

139. ANTIM. Quasi verò usura pro conditione
apponi possit: 1. idem de mutuo dicere; nempe
aliquid

aliquid alteri venderem, vea lege, ut si à me mutuum accipiat, usuram solvat.

140. PITHANOPH. Si gratis donat, sub hac conditione donare potest.

141. ANTIM. Jam restringis; igitur si feudum pretio comparatum est, vel iustæ mercedis loco acceptum (vix autem alia inuenies) hæc conditio apponi non poterit: deinde hac quidem lege donari potest à Domino, ut hic, cum volet, repetat, remittatque imposita obsequia; non tamen ut ratione mutui aliquid accipiat, supra sortem: Quare standum esse arbitror eorum dictis, qui volunt, licitam esse hanc fructuum retentionem, quatenus obsequiis debitis à feudatario æquipollet; ac proinde, post institutam prudenti estimatione æqualitatem, quidquid fructuum superest, in sortem computandum est; ita Adrian. in 4. tra. de usur. Glossa in c. conqueflus de usur. Covarr. lib. 3. Variar. c. 1. n. 4. Roderic. l. 3. de redditib. q. 7. n. 50. Ugo. l. c. 11. de usur. §. 1. n. 2. Petr. Navarr. de rest. l. 3. c. 2. p. 2. n. 370. Salas de usur. dub. 31. num. 5. scio, hanc interpretationem ab aliis passim rejici; sed ut dicam quod res est, non inuenio meliorem, nec urget quod contra illam opponitur; 1. dicunt, eam comparisonem fructus inter & servitium institui vix posse; sed hoc prudentum iudicio relinquitur; immo si feudatarius nolit redimere huiusmodi obsequia, compensari non debent, ipso invito; nam quo jure? 2. dicunt, Pontifices ab iurisdictione loqui, nec habere aliquid, ex quo, prædicta compensatio deducatur. Immo Innocent. hoc expressè significat, vult enim feudatarium à prædictis obsequiis immunem esse, quamdiu Dominus fructus perceperit; unde manifestè colligo, fructus percipi in compensationem obsequiorum. 3. Pontifex, inquit, relinquit liberum Domino, recipere omnes fructus, modo prædictam immunitatem feudatario concedat: sed cum Pontifex iussu agere censendus sit, haud dubiè supponit, feudatarium acquiescere iustæ compensationi. 4. si hoc esset, inquit, nihil Pontifex in gratiam Domini statuisset: An fortè parum videtur, fructus pignoris percipere: standum igitur esse puto prædictæ interpretationi, & Dominum feudi vel hoc solum nomine fructus feudi oppignerati percipere, quod feudatarius cui dat pecuniam mutuo, consentiat pacto, ad prædictam compensationem, pecuniam alioqui mutuo non accepturus; unde ratione mutui, nullo modo fructus illi percipiuntur, alioquin mera usura esset, sed quia pacto, unum onus in aliud permutatur.

142. PITHANOPH. Sed ratione mutui, ad nullum onus mutuatarius obligari potest, alioqui usura non vitatur.

143. ANTIM. In feudis singularis ratio est, quæ pro aliis pignoribus non æquè militat; nempe pignus traditur creditoribus ad securitatem fortis; ut scilicet, casu quo, mutuatarius non solvat, distrahi possit & vendi, atque fieri satis creditoribus; at feudum est ipsius creditoris; igitur tanquam res mutuatarii vendi non potest; igitur nisi cedat ipsi dominium utile, in compensationem scilicet obsequiorum debitorum à feudatario, vix apparet, quomodo feudum eidem creditoribus oppignerari possit.

144. PITHAN. An fortè dici posset, feudatariū habere tantum jus percipiendi illos fructus, quatenus debita obsequia exhibet Domino, ac proinde remissis illis obsequiis, cessare illud jus, ac redire ad Dominum feudi.

145. ANTIM. Hoc adeo crudè dici non potest; quia non tantum ratione obsequiorum obtinuit domi-

nium utile feudi, sed ratione libera donationis Domini, sed de his hæc pauca sufficere videntur; porro idem prorsus de emphyteusi dicendum est, quod de feudo, nec ullum, quo ad hoc, delictum esse videtur; sed perge, quid tibi restat interrogandum.

146. PITHANOPH. Quæro ex te, utrum ex commodato aliquid percipi possit; cum dominium commodati penes commodantem remaneat, unde cessat ratio illa, quæ contra mutuum militat.

147. ANTIM. Miror à te hæc proponi; quis enim hoc nescit; cum in commodato res ad certum usum gratis concedatur; si gratis; igitur ubi lucrum exigitur, jam commodatum non est.

148. PITHANOPH. Hæc sciebam; sed quid ob hoc hoc pactum de certa mercede apponi; de nominibus non disputo, quæro tantum utrum illud pactum, sit sit commodati, siue non sit, licitum dici queat.

149. ANTIM. Distinguendum est; nam vel res commodata est fructifera & utilis, ut domus, equus, fundus, vel ipso usu consumptibilis, ut tritum, pecunia, &c. Si primum, erit mera locatio, ac proinde licita; si vero secundum, erit merum mutuum, ac proinde illicitum; ut brevius, ita clarius, respondere posse non puto.

150. PITHAN. In mutuo datur dominium pecunie, hic verò solus usus conceditur.

151. ANTIM. Eadem regeris, quæ jam supra discussa sunt; vel enim est usus juris, qui in huiusmodi rebus à dominio non distinguitur, vel usus facti, pro quo nihil percipi posse, jam supra demonstratum est.

152. PITHAN. Ita est, memini; sed de deposito quid; deponunt enim multi suam pecuniam ad mercatorem, seu bancum, ut vocant; permittuntque depositario illius usum; unde hic maximè lucrum percipiunt; an fortè deponens illius lucri parte gaudere potest.

153. ANTIM. Minimè gentium; quia tunc non de merum depositum, sed reverà mutuum, ex quo aliquid percipere usura est, ut constat ex dictis.

154. PITHAN. At saltem depositarius ex deposita pecunia negotiari potest, v. g. quætores & alii depositarii publici.

ANTIM. De depositario privato nullo modo abnuerim, cum eam pecuniam verè mutuo acceperit, idque periculo suo; ita Sylvester. Navarr. Rebell. Laym. Antonin. Molin. citati à Gibalin. lib. 3. c. 6. & c. cur enim eodem jure non gauderet, quo alii mutuatarii gaudent; quod spectat ad publicos, præcise de lege prohibente, & à damno publico, eadem ratio pro illis militat, & iidem autores favent; quia tamen, ut rectè monet Gibalin. citatus, huiusmodi negotiationes ex pecuniis publicis in aliorum damnum cedunt, & scandala pariunt; nam licet depositarii illi publici suo periculo negotientur, cum vix solvendo sint, multos tamen in ruinam secum trahunt; via eas à peccato immunes esse, pronuntiam.

155. PITHAN. Cur ergo Princeps, vel communis, ita suorum reddituum exactorem aut ararium quæso-rem constituit, ut non modò nullum ipsi assignet stipendium, sed ab eo aliquid per modum præstationis annuæ exigat.

156. ANTIM. Non dubito, quin hæc usura sit; ita Navarr. l. 3. conf. 2. de deposito, quia solum mutuum in hoc casu fingi potest; & si hic publica pecunia depositarius, ut post Navarr. observat Gibal. illud officium depositarii in aliquem mercatorem transferat, ea lege, ut in partem lucri veniat; mera usura est, quia scilicet lucrum ex mutuo; hinc qui deponit pecuniam suam apud mercatorem, cum pacto, ut sex aut quinque annua præstet in

centena, posito quod alius, quam depositi con-
trahens non intercedat, usque labem contrahit, quia
illud depositum transit in mutuum, per facultatem
utendi: in his, meo iudicio, nulla difficultas
rebat. MANOPH. At si quis pecuniam dat

177. **RITHANOPH.** At si quis pecuniam dat
manu petenti, & pro interesse stipulatur quatuor
centena in singula centena, nec alium titulum
facit, quam interesse, crederes ufuram esse;
nam ut testatur Wadingus *disp. 6. dub. 8.* in Provin-
cia Aulanicorum, hujusmodi contractus passim
faciuntur.

178 ANTIM. Sireverà sit interesse, id est vel
dammus emergens, vel lucrum cessans, negari non
potest hic contractus.

199 PITHANOPH. Quisque ex sua pecunia lu-
crum vult facere; sed nescio, an illa generalis volun-
tas ad constituendum iustum titulum lucri cessantis

160. **ANTIM.** Credo mihi, maximum & incre-
dibilem absum esse, multi enim confundunt lucrum
possibile, cum lucro probabili; quàm unum diffe-
rent ab alio, nemo ignorat; item speciem lucri remota
cum speciei proximi; item lucrum ex mutuo, eam
lucro ex negotiatione: debet lucrum probabile proxi-
mè ex negotiatione & ex negotiatione; vel alio iusto titulo
speciem ac proinde pecunia tua debet jam esse appli-
cata, vel ad negotiationem, vel aliud iustum lu-
crum; nam item jam destinata per voluntatem ab-
solute non in eam haec praedictis contraabusibus in-
trahit, probabile esse non putat. *Wadingus supra cita-
tum innotat Valent. l. 1. q. 2. v. 2. & Tanner. disp. 4.
p. 141. hanc contrahendi modum diffusandam
unde concludo, certè probabile non esse,
quod iterum sit recursus in praxi; ac proinde ex factis
principiis dam mandam.*

161 PITHANOPH. Sed moraliter fieri non potest, ut spatio unius anni, quo pecunia mutuata caret, non se offerat occasio lucri.

ti ANTIM. Ut nonnullis facile concesserim,
in nobis indiscriminatum nemo jure concedat :
tamen, crede mihi, extra negotiationem, censum,
habentium, trium contractuum usum, de quo infra
proinde disputandum est, rare sunt, inquam, iusti lu-
ci capendi occasiones : periculum est, ne aliqui si-
cuto adolentur, & sic ad accumulato lucri cessantis
cessant, æternam animarum suarum jacturam pa-
ciuntur.

46 PITHANOPH. Nunquid amabò non suf-
fraganealis illa voluntas, qua quis ita sit dispo-
situs, ut jolum duntaxat lucrum velit atque in-

44. ANTIM. Ex mutuo certe intendere nequit: pecunia est & usurarium; nec mihi tunc esse videtur, & generatim velit iustum lucrum ex pecunia habere, quia ex illa generali voluntate lucrum proxime deducendum potest; debet ergo, ut dixi, pecunia illa ad quod genus iusti lucri esse applicata, aut saltem per destinata per voluntatem absolutam: v.g. ad aliam rem emere censum, vel loca montium, vel domum, petitor ex pecunia mutuo: si det illam, vel dabit cellas illi proximum & probabile lucrum, vel caput, & mutuatario, iure aliquid exiget, sine interpeculo.

94. PITHANOPH. Mihi persuaseram initio, leviores & arctiores esse; at quod aliud, aut fieri non possit, jam mihi perspectum est: alias difficultates descendo: in re Cambii tantum laborarem; quo enim titulo, per cambium accedat, non satis video

166 **ANTIM.** Cambium diversi generis est: primum est, quod minimum, seu manuale vocant, & nihil aliud est, quam permutatio pecuniarum diversi generis inter se: ratione cujus permutationis, Campfor aliquod lucrium jure accipit: tum ratione lucri cessantis, tum propter diversa onera, quæ hoc officium importat: tum ob puriorem materiam pecuniæ, & usum magis extensum, & majus commodum negotiandi inde proveniens: tum ob ejusdem pecuniæ tarditatem, antiquitatem, pulchritudinem &c. nam cuncta hæc sunt prætio æstimabilla, igitur aliquod lucri ex his percipi potest: & hæc est communissima sententia: licet enim pecunia in ratione monetæ sit ejusdem valoris legalis, qui augeri non potest: in ordine scilicet ad res venales & solutiones: in ratione tamen mercis, licet enim emitur quoddam pecuniæ genus, v.g. aurea pro ærea, non est dubium, quin propter varias causas, diversum pretium esse possit: sic Romæ cum literæ Apostolicæ solvendæ sint scutis aureis Romanis, quodlibet scutum emitur 15. Julii & quarta pars Julii, licet valor scuti sit tantum 15. Juliorum: Immo in emptionibus & solutionibus deduci potest in pactum, ut aurea pecunia fiant, quæ si forte ad manum non sit, ærea, vel argentea emi potest: licet enim pecunia non possit expendi supra valorem legalem, ut pecunia tantum est, potest tamen ut mercis loco est.

167 PITHANOPH. De hoc Cambii genere non valde laboro: sed de alio quod per litteras voco: scire tamen velim, an famuli, qui pecuniam Dominorum suorum servant, ex illa lucrum per id Cambii genus referre possint.

168 ANTIM. In hoc genere, liberalissimum me habes : modò enim Domino nullum inde lucrum cesset, nullum damnum emergat, nec id fiat contra expressam illius voluntatem, non video, cur lucrum servus aliquod inde facere non possit : ad illum tamen casum quem habet deLugo *disp.* 28. n. 27. Familis scilicet Camporis , qui cum solvere litteras bancarias ex commissione Domini, pro singulis scutis aureis, 14. Julios tollebat , qui tunc erat justus quidem, sed infamus valor , licet à Campore Domino suo pro singulis scutis aureis 14. Julios cum dimidio acciperet : nullo modo concedendum existimò id justè fieri potuisse : tum quia sine Domini damno fieri non potuit : cum inde aliquid mali nominis, apud eos, quibus litteræ bancariæ tollebantur contraheret, non sine gravibus mensæ nummulariæ detrimento, tum quia contra voluntatem Domini plerumque interpretativa faciebat : ac proinde invito illo, illius pecuniam tali modo administrabat : Quod verò pertinet ad Cambium perituras, feudales, færeor, inticicissimam rem mihi videri, & innumeras fraudes excogitatas esse, ad regendam, Cambii obtentu, sordidam hominum avaritiam & usuræ labem : paucis rem hanc expediri velles, paucis tamen expediri nequit.

169 PITHANOPH. Scio, intricatissimum esse
argumentum , ac proinde difficilimum , tum ad
retegendas usurariorum fraudes , tum ad concili-
andas Auditorum sententias, quæ hic maximè variæ
sunt: unum tantum scire à te averem, utrùm sal-
tem aliquod Cambii genus esse putes, quod nul-
lam usuram, nullam injustitiam contineat.

170 ANTIM. Haud dubiè, aliquod esse fa-
cile crediderim, cùm enim Pontifices (suis constitu-
tionibus, nonnullis cambiis prohibitis, certas con-
ditiones præscribant, quibus hoc contractus genus
licet fiat, cambium aliquod iustum esse, necesse est.

171 PITHANOPH. Hoc revera ita esse con-
jeceram; & verò si nec usuram, nec injustitiam con-
tinet, nemo justum esse neget; atqui non continet
usuram, quia mutuum non est; nec injustitiam, quia
si quid supra sortem accipitur, iusto aliquo titulo
accipitur.

172 ANTIM. Constat sanè aliquando mutu-
um non esse, aut saltem ex mutuo Campforem lu-
crum non exigere; cum scilicet primus ipse accipit
pecuniam, ad quam in alio loco solvendam Campforio
se obligat: scis enim hunc esse Cambii usum;
Titius Lugduni Campforest, id est cambium exer-
cet, Cajo ad illum accedit, offertque ipsi pecunias,
ab eo sibi solvendas Romæ, ubi scilicet is indiget;
sibi, inquam, vel Sempronio correspondenti suo
(Cajus vocatur campforius) Campfor annuit, ac-
cipit pecunias à Cajo, cui dat literas ad correspon-
dentem suum Pontium; quibus acceptis, detracto
lucro cambii, solvit pecuniam Cajo vel Sempronio:
alio modo fieri potest, si Campforius habeat pecu-
niam Romæ, quâ tamen Lugduni indiget, ubi est,
& quam accipit Lugduni à Campfore, traditis ei li-
teris ad Sempronium correspondentem Campforii;
quibus acceptis, solvit pecuniam Pontio correspon-
denti Campforis Lugdunensis: Primus quidem
Cambii modus non est mutuum, aut saltem lucrum
ex mutuo non percipitur; quia Campfor Titius pri-
mus accipit pecuniam; igitur si mutuum est, mutuata-
rius est; sed ipse lucrum percipit, non solvit; cum
tamen in mutuo, mutuatarius mutuantem lucrum, vel
usuram solvat: in altero Cambii modo major esset
difficultas; nam Campfor, qui dat suas pecunias
Cajo, videtur eas mutuo dare, quidquid sit, pri-
mus Cambii modus usuram non continet: quo verò
iusto titulo Campfor lucrum exigit supra sortem,
Romæ, à correspondente suo Pontio solvendam
Cajo, vel Sempronio, disputant auctores.

173 PITHANOPH. Quid nunc dicemus esse
contractum venditionis, quo pecunia præfens ven-
ditur pro absente; nempe hæc pecunia mercis loco
est, ut jam supra dixisti.

174 ANTIM. Scio, à multis hunc titulum
adduci, sed an iustus sit, valde dubito; suppono e-
nim pecuniam v. g. duplas Hispanicæ esse utrobique
ejusdem valoris: si enim diversus valor est, non est
dubium, quin compensatio fieri possit, reducto ad
æqualitatem valore, adhibita scilicet aliqua commu-
ni mensura, v. g. libra gallica; suppono etiam titulum
lucris cessantis, vel damni emergentis cessare: hoc
supposito, tanta valet pecunia Lugduni, quanti Ro-
mæ, tanti præfens, quanti absens, ut patet in mutuo;
alioquin hæc inæqualitas etiam in mutuo locum ha-
beret, & obtento vanæ venditionis titulo, omnis
usura excusaretur: nempe mutuatarius emerget mino-
rem summam pecuniæ præfentis, majore summam pecu-
niæ absentis & futuræ: hæc enim maximè absens
est: equidem si Duplas Hispanicæ, ut dixi sint tantum
Romæ 10. librarum Gallicarum & Lugduni 11. li-
brarum, si Romæ Campfor det mihi 1000. libras,
Lugduni suam pecuniam recepturus, per correspon-
dentem suum, haud dubiè jure poterit exigere Lug-
duni 1100 libras id est 100 Duplas Hispanicæ, quot
ipse tradidit Romæ: igitur valoris inæqualitate se-
posita, titulus venditionis mihi sufficiens esse non vide-
tur, ut aliquid supra sortem accipi possit.

175 PITHANOPH. Nonnulli recurrunt ad
translationem pecuniæ, in qua ejusdem asscuratio
includi videtur.

176 ANTIM. Modò Campfores sincerè pro-
cedant, ac sine dolo & fraude, hic titulus injustus esse
non videtur: Cajo enim, qui indiget pecunia Lug-
duni, quam habet Romæ, saltem in credito, ut vo-
cant, cum accipiat eam Lugduni à Titio Campforio,
contento eam deinde solvi Romæ correspondenti
suo Pontio, vel ab ipso Cajo, vel à Sempronio cor-
respondente Caji, perinde se habet, atque si suo pri-
culo transferri curaret pecuniam Caji Romæ Lug-
duni, ac proinde hujusmodi translatio cum asscura-
tione conjuncta est pretio æstimabilis: igitur de pa-
sta mercede Campfor pacisci potest: nec obest trans-
lationem re ipsa non fieri: nam perinde est, ac si
quod sanè industræ & curæ Titii acceptum re-
debet: pari modo, Cajo habet pecunias Lugduni,
ubi est, quibus indiget Romæ: eas tradit Lugduni
Titio, qui eas Cajo solvi curat Romæ: perinde re-
se habet atque si Titius pecuniam Caji Lugduni
Romam sine periculo transferri curaret, viden-
tum iustum prædictæ translationis cum asscuratio-
ne conjunctæ.

177 PITHANOPH. Utinam dumtaxat titulum
petieram, & duos dedisti, utrumque haud dubiè
gignum & ab omnibus fere autoribus approbatum,
immo à Mercatoribus iustis ac piis. adhibuit
de revera prudenter subnectere mihi visus, modo
Campfores sincerè ac sine fraude agant: nam
telligo hunc multum fraudibus locum esse.

178 ANTIM. Quis hoc nescit, hinc tot cambii
& recambia, licca, palhiata, simulata, liccum etiam
quo nullæ aut fictæ mittuntur litteræ campforiæ, nulla
solvuntur in alio loco pecuniæ, sed drotum plus
quam scenicè fingitur: Campfor v. g. Lugduni dat
pecunias Cajo, recipiendas Romæ ac solvendas Pon-
tio correspondenti suo, sed Cajo nullas Romæ pecu-
nias habet, nullum creditum: igitur mera fictio
est: tale est fortè cambium cum recursu, ut vocant,
quod multi damnant, ut Soto, Navarr. Rebell.
Comitol. Toletus, Laines, Adornus, Palmius, Pol-
vinus, Molin. Leotard. Lugo, Mercat. citati à Gibal-
lib. 5. c. 1. 4. 9. n. 2. Adde Justinian. Molin. Robe-
ric. Palat. Lup. Cavat. Tanner. Romuald. Coll.
quos citat Lugo disp. 28. sect. 7. n. 77.

179 PITHANOPH. Hoc argumentum subtili-
us aliàs discutendum est, ne longius hodierna discus-
satio producat, hanc mihi provinciam dedisti, ut
receptui canerem: in proximè sequenti, nisi licet
judices, agemus de cambio, & si temporis angustia
patiuntur, de alio argumento.

180 ANTIM. Bene est: cum libuerit, congre-
diemur: vale.

181 PITHANOPH. tu item vale, Brevis adnot.

xx
*

DIALO.